O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
INV.№

O'zbekiston adabiyoti va san'ati

ЎЗБЕКИСТОН АДАБИЁТИ ВА САНЪАТИ

Haftalik gazeta • 1956-yil 4-yanvardan chiqa boshlagan • www.uzas.uz • 2008-yil, 22-avgust • № 34 (3966)

ЁШЛАР ЙИЛИ «НИҲОЛ»ЛАРИ

Энг улуғ, энг азиз байрамимиз арафасида муҳташам "Истиқлол" саройида Президентимиз томонидан санъат оламидаги ёш истеъдодлар учун таъсис этилган "Ниҳол" мукофотини совриндорларга тантанали равишда топшириш маросими бўлди.

Бугун санъатимиз бўстонида эндигина қад ростлаб келаётган ниҳолларга эътибор катта. Уларнинг қалбида олам-олам орзулар... Ана шу орзуларнинг амалга ошиши йўлида саккиз йил аввал юртбошимиз томонидан таъсис этилган "Ниҳол" мукофоти ёш истеъдодларга катта илҳом бермоқда. Эзгуликка чорлайдиган, имон-эътиқодни мустаҳкамлашга, жамият маънавий ҳаётини янада юксалтиришга хизмат қилишга ундайдиган асарлар яратиш мақсадида таъсис этилган мукофотнинг нуфузи йилдан-йилга ошиб бормоқда.

"Ниҳол" мукофотига сазовор бўлган ёшлар сони бугун саксондан ошиб кетди. Улардан 11 нафари Ўзбекистонда хизмат кўрсатган артист, биттаси Қорақалпоғистонда хизмат кўрсатган артист ва яна кўплаб санъаткорлар давлатимизнинг нуфузли мукофотларига эга бўлдилар. Қувонарлиси, ушбу мукофот совриндорлари нафақат юртимиз, балки хориж меҳрини ҳам қозониб улгуришди.

2006 йилдан буён "Ниҳол" мукофотига номзодларни саралаш уч босқичли тизимда ўтказишмоқда. Бундан кўзланган асосий мақсад республикамизнинг чекка ҳудудларида яшаб ижод қилаётган истеъдод эгаларини кашф этиш, уларнинг иқтидорини кенг жамоатчилик ҳукмига ҳавола этиш ва ижодини тарғиб қилишдир. Шу боис бу йил илк босқичда республика бўйича саккиз минг зиёд ижодкор ёшлар "Ниҳол" мукофотини қўлга киритиш учун беллашдилар. Иккинчи босқичда эса 881 нафар ёшлар ўзаро курашдилар. Шулар орасидан 15 нафари ушбу нуфузли мукофотга лойиқ деб топилди.

Давоми бешинчи бетда.

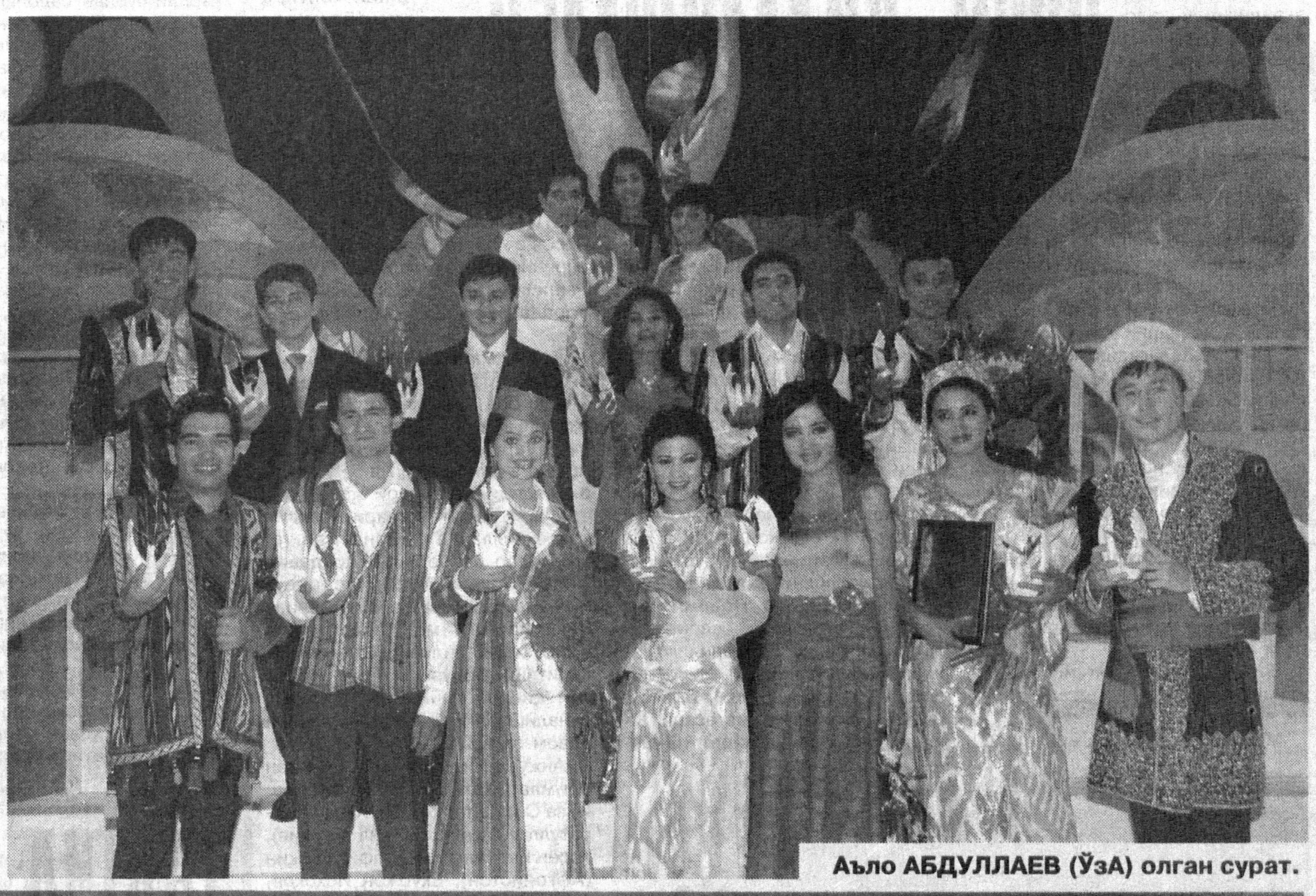

Аъло АБДУЛЛАЕВ (ЎзА) олган сурат.

ЭЛ СУҲБАТИНИКИ, ОРЗУ ҚИЛМИШМЕН...

Андижонда ўз даврининг дилбар фарзанди, қомусий билим эгаси, йирик давлат арбоби, олим ва шоир, шоҳ ва саркарда Заҳириддин Муҳаммад Бобур таваллудининг 525 йиллиги муносабати билан халқаро илмий анжуман бўлиб ўтди.

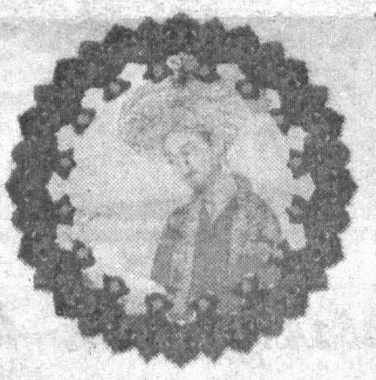

Бобур, гарчи узоқ умр кўрмаган бўлса-да, ўзидан катта адабий ва илмий мерос қолдирди. Унинг шеърий девони, ўрта аср туркий адабиётининг насрдаги ноёб қомусий асари – "Бобурнома", "Аруз рисоласи", "Бобурий" хатти, "Мубаййин", "Рисолаи Волидийа" (таржима) рисолалари бизгача етиб келган. Мутахассислар фикрича, бу асарларнинг ҳар бири ўзбек насри ва назми ривожида муҳим босқични ташкил этиш билан бирга, адабий-бадиий фикр тараққиётига қўшилган катта ҳисса ҳамдир.

"Бобурнома" — темурийлар даври XVI аср бошидаги ўзбек адабий тилининг нодир ёдгорлиги эканлиги билан ҳам қимматлидир. Муаллиф уни оддий, айни вақтда, бениҳоя гўзал ва равон тилда яратганки, асар ўзининг шу хусусияти билан ҳам тадқиқотчиларни ўзига жалб этади.

Мамлакатимиз мустақилликка эришгач, буюк бобокалонларимиз ҳаёти ва илмий-маданий меросини ўрганиш, ёш авлодни улар маънавиятидан баҳраманд этиш имконияти юзага келди. Бундан ўн олти йил аввал ташкил этилган Бобур халқаро фонди шу ўтган давр ичида жаҳоннинг ўттиздан ортиқ мамлакатларига ўн икки марта илмий экспедиция уюштириб, Бобур ва бобурийларга оид 300 дан ортиқ нодир тарихий, илмий-адабий манбаларни қўлга киритиб, мамлакатимизга олиб келди. Шу сафарлар натижасида Хайриддин Султонов, Қамчибек Кенжа ва бошқа муаллифларнинг қатор бадиий асарлари юзага келди.

Улуғ ватандошимиз таваллудининг 525 йиллиги муносабати билан "Бобур ва бобурийларнинг жаҳон маданияти тарихида тутган ўрни" мавзусида ўтказилган халқаро илмий анжуманда Бобур ҳаёти ва илмий-адабий меросини тадқиқ этаётган мамлакатимизнинг қатор етакчи олимлари билан бирга, Япония, Туркия, Миср, Хитой, Буюк Британия, АҚШ, Афғонистон, Қозоғистон ва бошқа мамлакатлардан келган таниқли олимлар ҳам иштирок этдилар. Икки кун давом этган баҳс-мунозараларда Бобур ҳаёти ва фаолиятини ўрганишда эришилган ютуқлар билан бирга, келгусида қилинажак ишлар, янги тадқиқотлар зарурати ҳақида ҳам гап борди.

Япониялик таниқли олим доктор Эйжи Мано бир неча йиллардан бери Бобур меросини жиддий ўрганиб келади. Унинг саъй-ҳаракати билан чоп этилган тўрт жилддан иборат йирик тадқиқот "Бобур ва жаҳон маданияти" музейига туҳфа қилинди. Олимнинг илмий анжумандаги маърузаси бобуршуносларда қизиқиш уйғотди: "Ушбу нуфузли илмий анжуман иштирокчилари эътиборини Эрондаги Салтанат кутубхонасида сақланаётган бир нодир қўлёзмага қаратмоқчиман, — деди тадқиқотчи. — Уни "Бобур асарлари тўплами" деб атаган бўлур эдим. Бу қўлёзма тўғрисидаги дастлабки маълумотларни атоқли Заки Валидий Тўғон қайд этиб ўтганлигидан хабаримиз бор. Эронлик олим Отабей кейинчалик унга 4 саҳифалик тавсиф ёзган. Россиялик профессор Султонов Отабей тавсифига суяниб, қўлёзма таркибида "Бобурнома" ҳам мавжудлигини, бу қўлёзма Бобур ҳаёт даврида тузилган бўлиши мумкинлигини тахмин қилган. Бордию шундай қўлёзма нусха мавжуд бўлса, Бобур ижодини ўрганишда тамомила янги саҳифалар очилишига шубҳа йўқ".

Давоми иккинчи бетда.

ҚОРАҚАЛПОҒИСТОНДА АДАБИЁТ БАЙРАМИ

Гулдан гулга қўниб саҳар палладан,
Болари бол йиғар қирдан, даладан.
Шоир ҳам болари бўлсайди агар,
Ишин бошлар эди Элликқалъадан.

Устозимиз Абдулла Ориповнинг ушбу тўртлиги республикамиз ёш ижодкорларининг анъанавий "Ақчакўл илҳомлари" анжумани мазмунини рамзий маънода ифодалайди. Унда шоир Ватанни севиб, ардоқламоғи, юртимиз чиройи ҳамда халқимиз фазилатларини шундай маҳорат билан тараннум айламоғи лозимки, ёзилган шеър бол каби ширин ва асл бўлсин, деган фикр мужассам. Албатта, бу ёш ижодкорларга бир сабоқ. Қорақалпоғистон халқ ёзувчиси Ўрозбой Абдураҳмонов: "Зомин" ва "Ақчакўл илҳомлари" семинарлари ёзувчи-шоирларни чиқарадиган инкубатор эмас, лекин ҳақиқий истеъдодларнинг тўғри йўлдан юришига кўмаклашадиган мактабдир", деб ёзганди.

Дарҳақиқат "Ақчакўл илҳомлари" анжумани доирасида ўтказилган тадбирлар мундарижаси бу йил илгаригидан кўра кенгроқ ва теранроқ мазмун касб этди. Анжуман иш фаолияти бу гал фақат ёшлар семинари билан чегараланиб қолмади, балки Қорақалпоғистон Республикасининг Элликқалъа, Тўрткўл, Беруний, Амударё туманларидаги элликдан ортиқ дала шийпонлари, мактаб-боғчалар, маҳалла гузарлари, чекка овулларда юртдошларимиз билан учрашувлар ўтказилди. Мустақилликнинг 17 йиллигига атаб қурилган янги бинолар ва иншоотларнинг очилишида шоирларимизнинг шеърлари, ёзувчиларимизнинг дил изҳорлари янгради. Юртбошимизнинг "Юксак маънавият — енгилмас куч" китобига бағишланган давра суҳбатлари кўтаринки руҳда ўтди.

Давоми иккинчи бетда.

Яқинда Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан қабул қилинган олий ўқув юртлари профессор-ўқитувчилари ойлик маошларини ошириш тўғрисидаги қарор ва, айниқса, «ўрта махсус, касб-ҳунар таълими муассасалари ходимлари меҳнатига ҳақ тўлашнинг такомиллаштирилган тизимини тасдиқлаш тўғрисида»ги қарори мамлакатимизда бошқа соҳалар мутахассислари қарори ўқитувчиларга ҳам жиддий эътибор берилаётганининг яна бир далолати бўлди.

ИЛҲОМБАХШ РАҒБАТ

Муносабат

Мен кейинги қарор хусусида баъзи мулоҳазаларимни билдирмоқчиман. Ушбу ҳужжатда ўрта махсус, касб-ҳунар таълими муассасалари ходимлари меҳнатига ҳақ тўлаш тўғрисидаги Низом ўз аксини топган. Унда бюджетдан маблағ билан таъминланадиган ўрта махсус, касб-ҳунар таълими муассасаларининг педагог ходимлари, ишлаб чиқариш таълими усталари ва раҳбарлари меҳнатига ҳақ тўлаш тартиби белгилаб берилган. Яна бир янгилик ушбу қарорда ўрта махсус, касб-ҳунар таълими муассасасининг директор жамғармаси тўғрисида Низом ҳам тасдиқланган. Бу Низом ўқув-тарбия жараёнининг самарадорлиги ва сифатини ошириш, профессионал тайёргарликни рағбатлантириш, ўрта махсус, касб-ҳунар таълими муассасаларининг ўқитувчилар ва ишлаб чиқариш таълими усталарининг меҳнатига ҳақ тўлашнинг, уларнинг ўқув ва тарбия жараёнига, ўқувчиларда профессионал кўникмалар шаклланишига қўшган шахсий ҳиссаси билан бевосита ўзаро алоқадорлигини таъминлашга қаратилган.

Низомга мувофиқ ушбу жамғарма маблағларини устама ҳақ, моддий ёрдам ва пул мукофотлари сифатида директор бошчилигида унинг ўринбосари, ўқитувчилар, касаба уюшма ташкилоти раиси, васийлик кенгаши вакили ва ота-оналар кўмитасининг вакилидан иборат комиссия белгиланган тартибда тақсимлайди.

Энг маъқбули ушбу қарорда маданият ва санъат йўналишидаги академик лицей ва коллежларда ишлаётган концертмейстерлар меҳнатига ҳақ тўлаш бўйича базавий таъриф ставкалари миқдорлари ҳам аниқ белгилаб қўйилган.

Бошқа соҳалардан фарқли ўлароқ, маданият, санъат ва спорт йўналишида республика ва ундан ташқарида жуда кўплаб чемпионат, мусобақа, танлов ва фестиваллар ўтказилиб турилади. Ўқувчи ва ўқитувчиларимиз уларда иштирок этишади ва ғолибликни қўлга киритиб, Ўзбекистон шарафини ҳимоя қилишади. Жорий йилнинг ўзида коллежимиздан Крючкова Анастасия (эстрада қўшиқчилиги), Зинатова Юлдуз (дутор) Москвада бўлиб ўтган «Зажги свою звезду» номли танловда биринчи ўринни, Татьяна Блохин (эстрада қўшиқчилиги) эса иккинчи ўринни қўлга киритишди. Миср Араб Республикасининг Хургада шаҳрида бўлиб ўтган «Қизил денгиз жавоҳири» номли танловда Нишонова Нигора ғолиблардан бири бўлди. Шунингдек, санъат, маданият ўрта махсус ўқув юртлари ўқувчилари ўртасида ўтказилган республика танловида Жалолов Рўзмат (доира), Фаррух Камолов (чанг), Фарангиз Зияева (дутор), Шерзод Шавриков (қашқар рубоби) биринчи ўринларни эгаллаб, ҳозирда уларнинг барчаси олий ўқув юртларига тест имтиҳонларисиз киришга муваффақ бўлишди. Бундай истеъдодларни тайёрлашда Ўзбекистонда хизмат кўрсатган артист М.Зияева, бош ўқитувчилар Г.Мухторова, Г.Муҳамедова, Д.Акмалов, Қ.Самадов, Ҳ.Ражабов сингари устозлар ва Ф.Миртурсунова, Ю.Аҳмедова каби концертмейстерларнинг ҳиссаси жуда катта, албатта.

Яқинда эълон қилинган «Ниҳол» давлат мукофоти совриндорлари ичида коллежимизнинг эстрада хонандалиги бўлими битирувчиларидан Ойбек Алимов, Нигора Исмоилова ва Зиёда Қобиловаларнинг борлиги жамоамиз аҳли ва уларнинг устозлари Й.Яқубов ҳамда Д.Бойбобоевларни янада қувонтирди.

Ушбу қарорнинг энг муҳим жиҳатларидан бири — эндиликда ёш иқтидорли ўқувчилар истеъдодини намоён этишда, танловлардаги иштирокини таъминлашда, уларни тарбиялаб олий ўқув юртларига киришига ҳисса қўшишда фаол меҳнат қилган устоз ва концертмейстерлар директор жамғармаси томонидан муносиб тақдирланадилар. Бу педагогик жамоанинг ўз ишига бўлган муносабатини ижобий томонга тубдан ўзгартиришига шубҳа йўқ.

Ботир МАТЁҚУБОВ,
Ҳ.Ҳ.Ниёзий номидаги республика мусиқа коллежи директори

ИЖОД САРОЙИГА МАРҲАМАТ!

19 август куни "Келажак овози" Ёшлар ташаббуслари маркази ҳамда "Ўзбекистон маданияти ва санъати форуми" жамғармаси ташкилотчилигида V ёшлар форуми бўлиб ўтди. Мазкур тадбир доирасида Ёшлар ижодиёти саройининг тантанали очилиш маросими ҳам ўтказилди.

Форумда республиканинг барча вилоятларидан келган 700дан ортиқ фаол йигит-қизлар, ҳамкор ташкилотларнинг, мутахассислар ҳамда "Келажак овози" танлови вакиллари қатнашдилар. Тадбир доирасида модалар намойиши, янги клиплар тақдимоти ўтказилди, Ёшлар ташаббуслари маркази фаолияти ҳақида филм намойиш этилди.

Тадбирда, шунингдек, "Келажак овози — 2008" ёзги ўқув лагери якунлари муҳокама қилинди.

Шу куни янги саройда "Навқирон Ўзбекистон" анъанавий ва замонавий санъат фестивали ҳам ўз ишини бошлади. "Ўзбекистон маданияти ва санъати форуми" жамғармаси ҳамда Бадиий академия томонидан ҳар икки йилда бир маротаба ўтказиладиган мазкур кўргазма 1 сентябргача қадар давом этади.

Мухлиса ФАЙЗ

Ниҳоят ғалаба! Олтин медал! Пекинда ватандошимиз Артур Таймазов мусобақанинг эркин кураш тури бўйича барча рақибларини доғда қолдириб, Олимпиаданинг олтин медалини қўлга киритди. Унинг шарафига Ўзбекистон байроғи кўтарилиб, мадҳиямиз янгради.

ОЛТИН МЕДАЛ МУБОРАК!

Дунёнинг 204 мамлакатидан келган спортчиларнинг маҳорат беллашувларида дастлаб дзюдочи Ришод Собиров бронза медалини қўлга киритганидан хабарингиз бор. Кейин Олимпиада шоҳсупасига таниқли курашчимиз Абдулла Тангриев кўтарилди. Унинг кумуш медали мамлакатимизда курашнинг бу тури муттасил ривожланиб бораётгани, полвонларимиз дунё миқёсидаги нуфузли беллашувларга ҳам тайёр эканлигидан далолат беради.

Орадан кўп ўтмай батутчи Екатерина Хилько ва спорт гимнастикачиси Антон Фокин бронза медалига сазовор бўлишди. Эркин курашчи Сослан Тигиевнинг кумуш медали ўзбекистонлик совриндорлар сафини яна бир кишига кўпайтирди.

Сослан Тигиев Пекинда ўзининг бутун маҳоратини намойиш этди. Дастлаб руминиялик Георгита Стефан устидан ғалаба қозонди. Сўнг грециялик рақибининг курагини ерга теккизди. Ўта ҳаяжонли ўтган ярим финалда Сослан белорусиялик Мурод Гайдаров билан рўбарў келди. Ҳамюртимизнинг аниқ ва шиддатли ҳаракатлари унга ишончли ғалаба келтирди.

Финалда Сосланни россиялик тажрибали курашчи Бувайсар Сайтиев кутиб турар эди. Бу олишувни ҳаммамиз ҳаяжон билан кузатдик. Сослан дастлаб очколар бўйича олдинга ҳам ўтиб олди. Аммо кураш якунида ўзидан саккиз ёш катта рақиби ғалабага эришди. Бувайсар тележурналистлар билан бўлган дастлабки мулоқотида курашчиларга хос дангаллик билан Сосланнинг маҳоратини жуда юқори баҳолади. "Дастлаб мен унга қарши бирор бир ҳаракат ҳам қила олмадим, ажойиб йигит экан, билаги кучга тўла", деганида кўнглимиз тоғдек кўтарилди.

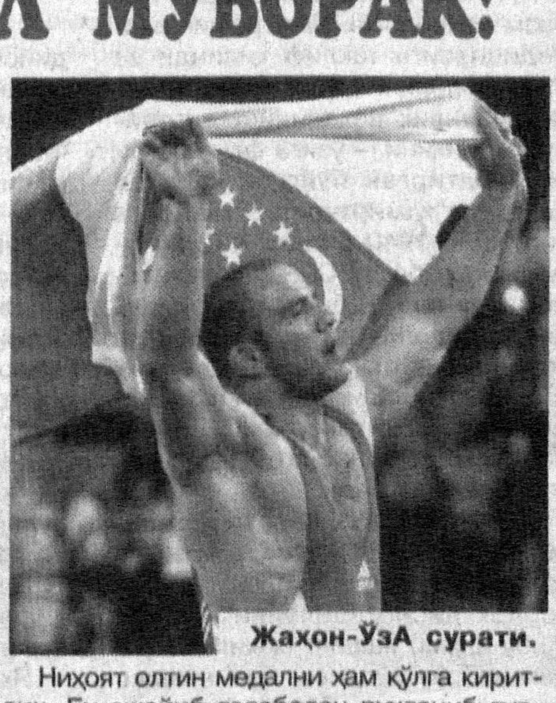

Жаҳон-ЎзА сурати.

Ниҳоят олтин медални ҳам қўлга киритдик. Бу ажойиб ғалабадан руҳланиб турганимизда Ўзбекистон Қаҳрамони, халқ шоири Абдулла Орипов таҳририятга қўнғироқ қилиб, ҳозиргина қоғозга тушган ушбу сатрларни ўқиб бердилар:

Интиқиб кутгандик бу кун, бу онни,
Таймазов эришган олтин нишонни.
Мен нечун қувонмай Пекинда туриб
Дунё олқишласа Ўзбекистонни...

"ҒАЛЛАБАНК":
сиздан ҳаракат,
биздан
баракат!

"АСАКАБАНК":
ишонч,
унум,
даромад!

ЭЛ СУҲБАТИНИКИ, ОРЗУ ҚИЛМИШМЕН...

Бошланиши биринчи бетда.

Мисрлик олим доктор Магда Салоҳ Махлуфнинг эътироф этишича, бугун йигирмага яқин араб давлатларида "Бобурнома" ўқилмоқда ва ўрганилмоқда. "Бобурнома" илм аҳли учун Ўрта Осиё ва Ҳиндистон минтақаларини тарихий, ижтимоий-маданий жиҳатдан ўрганишда катта аҳамиятга эга, — деб таъкидлади олима. — У ўзбек халқи тарихи, адабиётини ва тилининг энг жозибали қирраларини ёритувчи бетакрор манба бўлиши билан бирга, унда баён этилган тарихий воқеаларнинг ҳаққоний тасвири асарнинг катта меҳнат ва иқтидор самараси эканлигидан далолат беради. Асар муаллифи эса, унда ўзининг юксак маданий ва ахлоқий фазилатларини намоён қилади. "Бобурнома"ни шу давр тарихини ёритган бошқа тарихчиларнинг асарлари билан қиёсласак, Бобур улардан фарқли ўлароқ, воқеаларни чуқур билиши ва ростгўйлик билан баён қилиши жиҳатидан алоҳида ажралиб туради. Яъни муаллиф ўзи кўрган, шоҳид бўлган воқеаларни ҳеч бир ўзгаришсиз, муболағасиз ифодалади. Бундай холис ва ҳаққонийликнинг етишмаслиги ўша давр тарихига мансуб асарларнинг аксарияти учун хос бўлган хусусиятдир. Биз ушбу нодир асарни араб тилига ўгирганимизда, қуйидаги мақсадни ўз олдимизга вазифа қилиб қўйдик:

— Бобурнинг тарихдаги ўрнини белгилаш;

— "Бобурнома" асарининг тарихий манба сифатидаги аҳамиятини кўрсатиш;

— "Бобурнома"нинг ислом ва жаҳон маданиятида тутган ўрнини аниқлаш.

Меҳмон "Бобурнома"нинг араб тилида чоп этилган нашрини музейга совға қилди.

Туркиялик олима Танжу Орал Сейханнинг таъкидлашича, Бобуршоҳ давлатчилигининг муҳим бир жиҳати шуки, бу бошқарувда репрессив усуллардан фарқли ўлароқ, илм-билиш тажрибасига кўпроқ суянилган. Бобур халқ ва жамият талабларини тушунар, жамиятнинг равнақи ва тараққиёти ҳақида ўйлар, халқ манфаатларига хизмат қилиш мақсади билан яшар эди. Бобуршоҳ ўзи белгилаган принципларга кўра, қонун асосида иш юритиш, ишга яраша ҳақ тўлаш, авом билан муносиб равишда муносабатда бўлиш, ишга муҳтож кишиларни хизматга жалб этиш, ижтимоий ҳимоя масалалари билан шуғулланишни одат қилган эди. Шунинг учун ҳам у ўзининг демократик руҳдаги ижтимоий фаолиятида ҳукмрон ва раият ўртасидаги ўзаро ҳамкорликка эришишга муваффақ бўлди.

Таниқли олим, академик Азиз Қаюмовнинг илмий маърузаси Бобур даврида Андижонда мавжуд бўлган маданий муҳит тўғрисида бўлди. Олимнинг фикрича, гарчи бу тўғрида тарихий ва адабий манбаларда кўп бўлмаса-да, XV аср охирларида Андижонда ўзига хос маданий муҳит мавжуд бўлганлигини исботловчи далиллар бор. Чунончи, Алишер Навоийнинг "Мажолис ун-нафоис" асари, "Бобурнома", Мирза Ҳайдарнинг "Тарихи Рашидий" китоби, Нисорийнинг "Музаккири аҳбоб", Дарвеш Алининг мусиқийга оид асари, XX асрда тузилган "Тазкират уш-шуаро" тазкираси бу борада муҳим манба бўлиб ҳисобланади. Ушбу мавзуни ўрганишда машҳур тарихшунос олим Ю.Якубовский, ўзбек олимаси Сабоҳат Азимжонованинг тадқиқотларига ҳам жиддий эътибор бериш керак.

Маълумки, "Бобурнома"да ҳижрий 914 йил воқеалари кечган воқеалар баёни тугалланмай қолган бир жумлада узилади ва ҳижрий 925 йилнинг муҳаррам ойидан давом этади. Баъзи тадқиқотчилар бу узилишнинг сабабини Бобур ўз ҳаётидаги баъзи андишали воқеаларни атайин ёзмаганлиги билан боғлайдилар. Аммо буни исботловчи бирор бир далил келтира олмайдилар. Таниқли тарихчи олим Рустам Абдуллаевнинг фикрича, Бобурнинг 4 йиллик воқеаларни четлаб ўтиш учун қарийб ўн бир йиллик воқеа-ҳодисаларни ёзмаслиги ҳақиқатга тўғри келмайди. Инглиз шарқшунослари Денисcон Росс ва Анетта Сусанна Бевериджларнинг тадқиқотларида, "Тарихи Рашидий" ва "Хумоюннома"да бу борада бир неча далиллар мавжуд.

Бобур халқаро фонди илмий экспедицияси раҳбари Зокиржон Машрабов яқин-келгусида жамғарма фаоллари олдида турган вазифалар, режалаштирилаётган ишларга тўхталиб ўтди. Чунончи, экспедиция аъзолари жаҳон музейлари, кутубхоналари, шахсий коллекцияларда сақланаётган темурийлар ва бобурийлар даври билан боғлиқ нодир асарлар, қўлёзма ва ҳужжатларни ўрганиш, нусхаларини мамлакатимизга олиб келиб, илмий истеъмолга киритиш, "Бобурнома"нинг йўқолган қисмларини излаб топиш йўналишидаги ўз тадқиқотларини давом эттирадилар.

Анжуман ишида иштирок этган олимлар Ҳамидулла Болтабоев, Илза Сиртаутас (АҚШ), Ҳасан Қудратуллаев, Билол Южел (Туркия), Ҳасан Бег (Англия), Шафиқа Ёрқин (Афғонистон), Ёқубжон Исҳоқов, Ваҳоб Раҳмонов, Каромат Муллахўжаева, Г.Тўйчиева ва бошқалар ўз маърузаларида бобуршунослик илмини янада ривожлантириш билан боғлиқ кўплаб қимматли маълумотларни келтирдилар.

Анжуман якунида бобуршуносликка доир илмий изланишлари ҳамда эришган ютуқлари учун профессор Магда Салоҳ Махлуф (Миср), ҳайкалтарош Рашид Сулаймонов, олимлар Ҳасан Қудратуллаев, Ваҳоб Раҳмонов ва Зокиржон Машрабовга Бобур халқаро мукофоти топширилди.

Анжуман ишида Андижон вилояти ҳокими А.Усмонов иштирок этди.

А.МЕЛИБОЕВ

Қуёшимиз сахий, заминимиз саховатли, ҳавою обиҳаётимиз эса болдан ҳам тотли. Шу боис зироатчиликни санъат даражасига кўтариб, унинг ҳадди аълосига етган бободеҳқонларимиз таъми тил ёрар қовун-тарвузлари, олмаю узумлари билан асрлар оша довруқ таратиб келади.

Юртимиз истиқлоли эса деҳқонга эрк берди, қанот берди. Миришкор боғбону полизкорлар ер эгаси, дала-боғлар соҳибига айланди. Ўз элининг эгаси бўлиш қандай мўъжизалар яратишга қодирлигини бугун юртимиз боғлари, кенг далалар қўйнидаги сабзавот-полиз пайкалларини айланган киши ўз кўзи билан кўриши мумкин.

САМАРҚАНДДА ҚОВУН САЙИЛИ

Далалардан пешма-пеш узилаётган қовун-тарвузлар, анвойи боғларнинг минг хил ноз-неъматлари бозорларимиз растаси, катта шаҳарларнинг ҳар бир кўча ва майдонини безаб турганини айтмайсизми? Далалардагина эмас, катта шаҳарларнинг йирик марказлари, маданият ва истироҳат боғларида узоқ-яқиндан меҳмон чорлаб карнай-сурнай садолари остида ўтказилаётган қовун сайиллари, ширинак байрамлари эса олам-олам таассуротларга бой бўлмоқда. Ўтган шанба куни кўҳна Самарқанднинг қоқ марказидаги Алишер Навоий номли маданият ва истироҳат боғи вилоят миқёсидаги катта қовун сайилига мезбонлик қилди. Булунғуру Оқтошдан, Нуротаю Қўшработдан, Иштихону Зармитандан келган машина-машина қовун-тарвузлар боғнинг кенг саҳнида намойиш қилинди. Боғ эрта тонгдан миришкор деҳқонлар, халқ селекционерлари яратган ноз-неъматларни тотиб кўриб, таъмию сархиллигига баҳо бераётган, миришкор зироаткорлар санъатига таҳсин айтаётган одамлар билан гавжум бўлди.

Қовун сайилида вилоятнинг ҳар бир туманидан ўз етиштирган ноз-неъматлари билан ташриф буюрган деҳқонларнинг қовун-тарвузлари алоҳида-алоҳида бўлмаларда намойиш этилди. Нақшин сўрилардаги хонтахталар атрофига кўрпачалар тўшаб қўйилган. Самарқанднинг қуёшдек кулиб турган, оловдек товланаётган нонлари безаган тўкин дастурхонлардаги обиновватдан тортиб, оқ уруғ қорақандғача, қизил шакарпалакдан тортиб бўрикаллагача, кўкчаю зарғалдоқ ҳандалакдан оқ каллапўшгача — эҳ-ҳе, қай бирини айтасиз, ўндан ортиқ қовун навлари бирма-бир сўйилиб, таъмига баҳо берилди.

Сайилда қовун етиштирувчи моҳир деҳқонлар санъатига баҳо бериш учун уч йўналиш бўйича танлов ўтказилди. Туманлар бўйича ўтказилган танловда пахтачиликлар ғолиб бўлишди. Фермер хўжаликлари ўртасида ўтган танловда эса Нарпай туманидаги Ваҳоб Равшанов бошчилик қилаётган деҳқонлар биринчиликни эгаллашди. Қирқ йилдан буён ўз томорқасида қовунларнинг энг сара навларини етиштириб келаётган қўшработлик Достон бува Иброҳимов эса қовунчи деҳқонлар ўртасидаги танлов ғолиби бўлди.

Шу ернинг ўзида миришкор бободеҳқон билан суҳбатимиз кўр олади. "Мен ўлкамизнинг турли ҳудудларида ўсадиган барча қовун навларини ўз томорқамда — сувли жойда ҳам, лалми ерда ҳам синаб кўрганман, — дейди у. — Ҳатто Хоразмнинг гурвагини ҳам экиб кўрдим".

Отахоннинг айтишича, яхши, ширин-шакар қовун етиштириш учун бу полиз экинини етиштиришнинг асрлар синовидан ўтган сирларини пухта билиш, навни тоза сақлаш, унинг айниб кетишига йўл қўймаслик талаб этилади. Уруғ танлашда ҳам гап кўп. Кўпчилик деҳқонлар яхши, ширин қовун ейишганда унинг уруғини олиб қўядилар-у, бироқ уни сақлаш, экиш ва уруғлик қовунни ўстириш усулларига у қадар риоя этмайдилар... Сўнгги йилларда айниқса маҳаллий тарвуз навларининг уруғлари йўқолиб бормоқда. Ҳолбуки, таъми тил ёрар маҳаллий қовунларимиз қанча кўп бўлса, ҳар бир жойнинг ўз шароити ва ер-сувига мос тарвуз навларимиз ҳам ниҳоятда кўп. Уларни ҳам асраш, хориждан келаётган навларга маҳлиё бўлиб, унутилиб кетишига йўл қўймаслик зарур.

Ўзбекистон Фанлар академияси Самарқанд бўлими раиси ўринбосари Бахтиёр Хўжаёров Тойлоқ туманида жойлашган Ўзбекистон сабазавот-полиз экинлари илмий-текшириш институти филиалида кейинги йилларда маҳаллий қовун-тарвуз навларини илмий асосда етиштириш тажрибалари билан таништирди. Қовун сайили иштирокчилари Булунғур туманидаги "Тилов ота", "Мир Саййид Мирзо", "Нурафшон" фермер хўжаликларида етиштирилган кўкча ва аркони қовун навларининг ниҳоятда ширин-шакарлигини ҳам эътироф этдилар.

Қовун сайили куй-қўшиқсиз, шеър ва мушоирасиз ўтмайди, албатта. Шу жойда вилоят ижодкорлари даврасида ҳам қизғин гурунг бўлиб ўтди. Самарқандлик таниқли ёзувчи Нусрат Раҳмат халқимизнинг кўп асрлик анъаналари руҳида ўтаётган бундай сайиллар, ширинак байрамларига ўнлаб хил қовун навларини етиштирган халқ селекционерлари, хўжаликларнинг тажрибакор ҳосилотларини ҳам таклиф этиш, улар билан гурунглар қилиш анъанага айланса яхши бўларди, деди. Тойлоқлик Муҳаммадиев, қашқадарёлик Ҳаким бува Усмоновлар бутун умри давомида ўттизқирқдан зиёд янги қовун навларини яратиб, эл олқишига сазовор бўлишгани, бугунги ёшларимиз бундай фидойи отахонларимиз тажрибасидан баҳраманд бўлиши зарурлигини таъкидлади. Ёзувчилар уюшмаси вилоят бўлими раҳбари шоир Ориф Ҳожи даврага яқинда "Келажак овози" кўрик-танловининг Самарқанд вилоят босқичи ғолиби бўлган ёш шоира Нафиса Омоновани таклиф этди. У ўқиган халқона оҳангдаги шеърлар сайил иштирокчилари олқишига сазовор бўлди.

Мустақиллигимизнинг ўн етти йиллиги арафасидаги бундай сайиллар, оммавий тадбирлар, миришкор деҳқонлар билан файзли суҳбатлар юртимизнинг барча шаҳар ва қишлоқларида давом этмоқда.

М. АБДУЛЛАЕВ

ТАЪТИЛ МАРОҚЛИ ЎТДИ

Ўқувчиларнинг ёзги таътиллари тугашига ҳам оз қолди. "Биз пойтахтимизнинг Сергели тумани мактаб ўқувчилари ёзги дам олишни кўнгилли ўтказишлари учун қўлимиздан келганча ҳаракат қилдик, — дейишди биз билан суҳбатда 301 мактаб директори Оқила Муҳитдинова ва бошланғич синф ўқитувчиси Татяна Семейкина. — Айниқса, пойтахтимиз театрлари ижодий жамоаларидан миннатдормиз. Улар лагерларимизнинг тўрт босқичида ҳам болалар билан бирга бўлдилар. Шунингдек, Ўзбекистондаги Хитой элчихонаси билан биргаликда "Олимп сари йўл" викторинасини ўтказган республика Миллий Олимпия қўмитаси ҳам болаларнинг билимини ўстиришда ёрдам берди. Янги ўқув йилида ҳам маданият, санъат ва спорт мавзуи ўқувчиларимизнинг асосий машғулотларидан бўлиб қолади, деган умиддамиз".

Ф.ФАХРУТДИНОВА
СУРАТДА: "Хайр, ёз!"

ҚОРАҚАЛПОҒИСТОНДА АДАБИЁТ БАЙРАМИ

Бошланиши биринчи бетда.

Қорақалпоғистон Республикаси Вазирлар Кенгаши Раиси Баҳодир Янгибоев мамлакатимизнинг етакчи адиблари билан бўлган учрашувлар Қорақалпоғистон аҳлига маънавий завқ бағишлаяжагини таъкидлади.

Ўзбекистон Қаҳрамони, Ёзувчилар уюшмаси раиси Абдулла Орипов озод ва обод Ватанимиздаги буюк ўзгаришлар, олиб борилаётган туб ислоҳотларнинг моҳияти, айниқса, маънавиятга қаратилаётган юксак эътибор, бу борада ёзувчиларнинг вазифалари ва масъулиятли фаолияти ҳақида сўзлади.

Элликқалъа тумани ҳокими Неъматилла Худойберганов, Ўзбекистон халқ шоири Сирожиддин Саййид, "Халқ сўзи" газетаси бош муҳаррири Ўткир Раҳмат, Қорақалпоғистон халқ шоири Улмамбет Хўжаназаров, таниқли ижодкорлар Шароф Уснатдинов, Ўрозбой Абдураҳмонов, Бахтиёр Генжамурод, Янгибой Қўчқоров, Энахон Сиддиқова, Хол Муҳаммад Ҳасан, Қўчқор Норқобил, Хосият Рустамова, Бозорбой Сейтаев, Туроб Мақсуд, Собир Ўнар "Ақчакўл илҳомлари" анжуманининг аҳамияти, ёш ижодокрларга кўрсатилаётган ғамхўрликлар, ижодкорларнинг мамлакатимиз ижтимоий ҳаётидаги иштироки ҳақида гапирдилар. Мушоираларда янграган ўзбекча ва қорақалпоқча шеърларда Ватан ва мустақиллик, бирдамлик ва ҳамжиҳатлик, она халққа муҳаббат мавзулари тараннум этилди.

Ўтовли, уйли эл,
бир танмиз ахир,
Айириб бўлarmи
этни тирноқдан.
Қиёматли дўстим,
қурдош ўртоғим,
Қадрдоним, иним, қорақалпоғим.
(Ҳол Муҳаммад ҲАСАН)

Бу йилги анжуманга ижодкорлар алоҳида тўёна ҳадя этишди. Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхонаси нашриётида "Ақчакўл оҳанглари" баёзи чоп этилди. Баёз Элликқалъада 2000 йили ўтказилган шеърият байрами, 2001, 2003, 2005, 2007 йилларда бўлиб ўтган ёш ижодкорларнинг "Ақчакўл илҳомлари" анжумани ва 2004 йилги "Ҳуррият наволари" адабий тадбирида иштирок этган устоз шоирлар ва навқирон қаламкашларнинг шеърларидан жамланди.

"Ақчакўл илҳомлари" анжуманида бош совринга хоразмлик шоира Зумрад Машарипова, биринчи мукофотга Мадина Қутлимуродова (Қўнғирот), Нилуфар Мадраҳимова (Урганч), Руслан Арзиев (Нукус), иккинчи мукофотга Хурсандбек Каримов (Элликқалъа), Зебо Юсупова (Хоразм), Инкор Аметова (Нукус), учинчи мукофотга Зебо Юсупбоева, Фотима Юсупова (Элликқалъа), Гавҳар Ҳабибназарова (Нукус) сазовор бўлдилар.

Мукофотланганлар Қорақалпоғистон Республикаси Беруний, Тўрткўл, Амударё туманларидаги учрашувларда қатнашдилар.

Мени ёт санама,
томиримиз бир,
Сўл олиб турибди
манов тупроқдан.
Қориқ зуваламиз —
хамиримиз бир,
Фарқим-да бор чиқар
бошқа қўноқдан.

Кўпайлашиб Оролга эм излайсиз,
Она ернинг ободлигин кўзлайсиз.
Айланайин, тувусқаним,
бовурим,
Юртбошимнинг элга
меҳрин сўзлайсиз.

Рустам МУСУРМОН

Академик Яҳё Ғуломов таваллудининг 100 йиллиги

АРХЕОЛОГИЯМИЗ БОҒБОНИ

Дунё илмий марказларида ажабтабиатли олимлар ўтгани маълум. Баъзилар ўз ишларига ўта берилгани сабабли паришонхотирликда ном чиқарган. Баъзи олимлар ўта содда, яна баъзилари эса, серқирра олим, илмда жуда кўп нарсани билади-ю, бироқ ўзини билганга ҳисобламасликда ном чиқарган. Бизнинг замонамизда эса, "Биламан" деганлар ҳам кўплаб учрайди. Яҳё Ғуломов ўзбек олимлари ичида юқорида келтирилган сифатларнинг барчасини ўзида мужассамлаштирган, ўта камтар инсон эди. Бунинг устига, ҳар бир сўзни Абдулла Қаҳҳорчасига ўйлаб, ўлчаб гапирадиган камсухан, садоқатли олим эди.

Яҳё Ғуломов совет ҳокимияти йиллари Ўзбекистонда етишиб чиққан биринчи археолог олим эди. 25 ёшидан бошлабоқ (у 1908 йил май ойида Тошкентда нуфузли саводхон оилада туғилган) археология экспедицияларида қатнашиб, Ўзбекистоннинг қадимги дунё тарихига бағишланган дастлабки илмий асарини 1934 йили — 26 ёшда эълон қилган эди. Тарихда бу йиллар "беш йилликлар даври" деб ҳисобланар, барча ишлаб чиқаришга сафарбар этилган, илм-фан жабҳасига ёшлар камдан-кам жалб қилинарди. У 30 ёшидан бошлаб академик С.П.Толстов бошчилигидаги Хоразм археологик-этнографик экспедициясига таклиф қилинди ва Ўрта Осиёнинг қадимги энг йирик деҳқончилик воҳасининг суғорилиш тарихини — ўзига фанда шуҳрат келтирган бўлғуси капитал асарига "хамиртуруш" яратишга киришди. 1940 йилдан Яҳё Ғуломовнинг сабоғи СССР Фанлар академиясининг Ўзбекистон филиалидаги фаолиятидан бошланди, у то умрининг охиригача шу даргоҳда хизмат қилди. Аввалига (1942) Хиванинг архитектура ёдгорликлари ҳақида кандидатлик диссертациясини ёқлади.

1950 йили эса, Хоразм воҳасининг қадимги дунёдан то ҳозирга қадар суғориш тарихи ҳақида докторлик дисертациясини ёқлади. Ушбу илмий ишнинг моҳияти шундан иборат бўлдики, биринчидан, жаҳонда машҳур бўлган Амударёнинг табиати ва сув режимини деҳқончилик нуқтаи назаридан фанда биринчи бўлиб илмий изоҳлаб берди; иккинчидан, Чоржўйдан Орол бўйларигача бўлган ерларнинг деҳқончилик тарихини илк бор ўрганди; учинчидан, Ўзбекистонда ирригация, суғорма деҳқончилик тарихини ўрганишнинг илмий мактабига асос солди. Ўзбекистон Фанлар академиясининг Тарих, Археология институтларида, академиянинг Қорақалпоғистон филиалида бу соҳада кўплаб мутахассис илмий кадрлар тайёрлади. Фақат шундан сўнггина бутун Ўзбекистонда суғорма деҳқончилик тарихини ўрганиш кенг йўлга қўйилди.

Яҳё Ғуломов кўпгина илмий археологик экспедицияларнинг ташкилотчиси ва раҳбари бўлди. Улардан энг йириги жаҳоншумул аҳамиятга молик Афросиёб экспедицияси, Қизилқумда кўмилиб кетган қадимий Мохондарё водийсидаги деҳқончилик тарихини ўрганиш учун ташкил қилинган экспедиция, Тошкент воҳаси ва Фарғона водийсидаги турли экспедициялардир. Ўрта Осиёнинг қадимий ўтмиши ҳақидаги айрим ноаниқликларга олимнинг илмий хулосалари асосида муҳим тузатишлар, янгиликлар киритилди, баъзи эски фикрлар эса, тамоман ўзгарди, фанда эътироф қилинди. XX асрнинг иккинчи ярмида археология фанида "Замонбобо", "Обираҳмат" деб номланган маданият даврлари бевосита Яҳё Ғуломов номи билан боғлиқдир. Устоз Ўзбекистон тарихига доир кўплаб йирик асарларнинг муаллифларидан ёки таҳрир ҳайъати аъзоларидан бири эди.

Яҳё Ғуломов тарихий ва маданият ёдгорликларини сақлаш ишида энг жонкуяр ва фидойи инсон эди. Домла умрининг охиригача ёдгорликларни сақлаш жамиятининг энг фидойи ташкилотчиларидан бири бўлиб қолди. Республиканинг бирон жойида, бирон археологик обида бузилгани ёки қаровсиз ётгани ҳақида хабар топса, гўё танасида жароҳат пайдо бўлгандек, безовталанар эди.

Ёдимда бор. Ўтган аср 60-йилларининг ўрталари эди. Самарқанддан нохуш хабар келди: Афросиёб ёдгорлиги бузилиб ўртасидан йўл ўтаяпти экан. Домламиз буни эшитиб ороми бузилди — дарҳол Самарқандга учди ва аэропортданоқ тўғри бориб вилоят раҳбарига учради. Раҳбарга ҳам раҳмат — домланинг шикоятини эшитиб йўл қурилишини тўхтатди. Яҳё Ғуломов ҳаётидан бундай мисолларни кўплаб келтириш мумкин.

Ҳа, устоз умумий ишимизни деб ўз обрў-эътиборини ҳам қурбон қилишгача бориб етадиган касбига фидойи инсон, ҳақиқат ҳимоячиси эди.

Устоз юздан ортиқ илмий ишлар муаллифидир. Бу — ҳозирги даврнинг айрим "сермаҳсул" олимлариникидан анчагина оз туюлиши мумкин. Аммо устознинг ҳар бир илмий мақоласи ё тарих ёки археология соҳасида бир янгилик ҳисобланарди.

Яҳё Ғуломов 50га яқин турли илмий тўплам, монография ва дарсликларга муҳаррирлик қилди. У кишининг раҳбарлигида 40дан ортиқ фан номзоди ва доктори тайёрланди, устоз юзлаб диссертацияларга расмий оппонентлик қилган эди.

Шуни алоҳида таъкидлаш керакки, устоз ўз шогирдларига нисбатан ўта меҳрибон эди. У кишининг "Парашютная" кўчасидаги ҳовлисидан шогирдларининг оёғи узилмас, аммо устоз меҳрибонликни суистеъмол қилувчиларни асло ёқтирмас, одамийлиги баланд, аммо фанда ўта талабчан, келишувчанликнинг душмани эди.

Камина устоз билан 20 йил деярли бирга бўлдим. Академиянинг Тарих институтида у киши раҳбарлик қилган бўлимда ишлар эканман ёки Андижонга ишга келганимда ҳам домланинг меҳр булоғидан кўп баҳраманд бўлганман. Инсонпарварликда отадек меҳрибонлик қилганлигини асло унутмайман.

Илмий раҳбар сифатида ўта талабчанлигини ҳам ўз ҳаётимда кўп синаганман. Устознинг "илм-фанда шошма-шошарликка, таваккалчиликка асло йўл қўйиб бўлмайди", деган насиҳат гаплари ҳамон ёдимда. Ёшлик қилиб ном чиқариш ёки "чойчақа топиш" учун бирон рисолача ёзишимизга асло кўнмас эдилар. (Афсуски, бундай ҳолат эндиликда кенг тарқалиб кетди.)

Ўзбекистон Фанлар академиясининг академиклари — Аҳмадали Асқаров, Абдулаҳад Муҳаммаджонов, Ўткир Исломов, марҳум профессорлар — Алимардон Абдулҳамидов, Эргаш Ҳожиев, Турғун Мирғиёсов, Мирвоҳид Қосимов ва бошқа кўплаб шогирдлари (камина қулингиз ҳам) устознинг панд-насиҳатлари туфайли республикада таниқли мутахассислар бўлиб етишдилар.

Устоз йирик олим бўлиши билан бирга, қулфи дили очилиб кетганда ажойиб суҳбатдош ҳам эдилар. Экспедицияга борганларида оддий меҳнаткаш, аммо кўпни кўрган қариялар билан суҳбатлашишни кўп ёқтирардилар.

Яҳё Ғуломов Андижонга экспедиция муносабати билан бир неча бор ташриф буюрган. Дам олиш вақтларидаги суҳбатларда зиёлилардан қочиб, "эски чопон" бўлса ҳам, асли билағон кишилар билан учраштиришни илтимос қилар эди. Домланинг мана шу фазилати уни Андижонда — дўстлар орасида риндона табиати билан ном чиқарган форсийхон, аммо касби "чойхоначи" марҳум Саидхон Шаҳобиддинов билан танишиб қолишга сабаб бўлди. Академик билан "чойхоначи"нинг кечки пайтдаги гурунгини кўрсангиз эди. Суҳбат мавзуи фақат Бедил, Ҳофиз, Навоий ёки яқинда ўтган хонлар тарихидан танланарди. Ўшанда, фақат ўшандагина устознинг форс тилини ҳам мукаммал билганига, мумтоз адабиётимиздан ҳам чуқур хабардор эканига эътибор берганман. Буни қарангки, устознинг сўнгги илмий асари ҳам Андижон билан боғлиқ бўлди. Домланинг Андижон мисолида водий ҳунармандчилигига доир тарихий-этнографик асар ёзганидан хабарим бор. (Қўлёзмаси сақланган бўлиши керак.)

Академик Яҳё Ғуломов том маънода улуғ аллома, Ўзбекистон археологларининг отаси эди. Ўрта Осиёда ягона бўлган Археология илмий-текшириш институтининг ташкил этилиши унинг ва айрим шогирдларининг бевосита хизматидир. Бизнинг кунларимизда археология жаҳонни бўйламоқда: археологик муаммоларни ҳал қилишда Франция, Япония олимлари билан ҳамкорлик қилмоқдамиз. Академик, Республикамизда хизмат кўрсатган фан арбоби Яҳё Ғуломов ҳаёт бўлганларида 100 ёшга тўлар эди.

Ўрмондаги энг баланд дарахт ағдарилса, унинг гумбирлаган овозидан сўнг бир муддат жимлик ҳукм суради, қушлар овози ҳам тинади, бу сокинликда ўрмон ҳам пасайиб, сийраклашиб қолгандек туюлади. Яҳё Ғуломов вафотидан сўнг тарих ва археология фанида муайян муддат ана шундай туюлди: ғариблашганга ўхшаш жимлик ҳукм сурди.

Ниҳоят, янги тараққиёт оқими билангина бу жимлик барҳам топди. Аммо устознинг номи давримиз фанида тошга ёзилган хатдек нақшланиб қолди.

Суҳбатларидан бирида устоз шундай дегани ёдимда: олимнинг шогирдлари гўё экилган дарахтлардир. Бу дарахтлар соя берса ҳам, мева берса ҳам ундан халқ наф кўради. Боғбоннинг бахти мана шунда.

Ҳа, устоз илм йўлида катта боғбонлик қилди. Бугун бу кишининг ўгитлари-ю, тажрибасидан баҳра олган шогирдлари ва набира шогирдлари мамлакатимизда тарих ва археология фани ривожига муносиб ҳисса қўшмоқдалар.

Сайфиддин ЖАЛИЛОВ,
Андижон давлат университетининг фахрий профессори

Ўткир РАҲМАТ

МАЙСАЛАР ОФТОБНИ СИМИРАР БУ ДАМ

САВР

Ҳамал қучоғидан чиқди сирғалиб,
Бўзарган юзига қон ҳам югурди.
Олмалар кўтарган дарахтлар — ғолиб,
Ёмғир-дўл зарбидан сақлаб улгурди.

Гилос лабларида нурнинг тафти бор,
Бўсадан қизарган гўё дудоқлар.
Шамолнинг кўксида минг битта ифор,
Тортинмай боғ ичра мени қучоқлар.

Қушлар учиб келар дала-қирлардан,
Тутлар шохидаги болга ёпишди.
Чумолилар бошин кўтармай ердан,
Тўкилган марварид ризқни топишди.

Тинмайди ҳаракат,
Шашту завқ ҳам зўр —
Офтобни бошига кўтаради кун.
Эгатда саф тортган ниҳолда ҳузур —
Япроқ қўлларини силкитар мафтун.

Куч тўплаб боради толмас билаклар,
Қизиган танидан томчилайди тер.
Баҳорда экилган орзу-тилаклар
Қўйнида яна ҳам яшнай бошлар ер.

Замин елкасига оёғин тираб,
Кўкка бўй чўзишни қўймас тераклар.
Тутга ҳам етдик деб омонлик тилаб,
Қувончдан ҳаприқиб кетар юраклар!

* * *

Шамол чопиб чарчади чоғи,
Қилт этмайди,
Ҳориган қайда.
Сукут сақлаб чорбоғ қучоғи,
Ёрду кучар тўлишган ойдан.

Шивирлашмас япроқлар — парда,
Тўсиб турар дарахт кўксини.
Куртлар тушган олмалар ерда —
Кўкси яра — ётар ўксиниб.

Илондайин ўрмалайди сув,
Жилваланар қўйнидаги моҳ.
Боғ ҳовлини маст этган уйқу,
Ойдин оқшом топган бу паноҳ.

Қайлардандир димоққа элас
Бўйи келар бедапоянинг.
Чўчитади ногаҳон бесас,
Шарпалари икки соянинг.

Титроқ ўтар илгакларга ҳам,
Бармоқлардан текканда ҳовур.
Қизни қучган ёстиқ бўлар нам,
Қиз ухламас то тонгга довур...

* * *

Яхши бўлди сени кўрганим,
Бироз енгил тортаман энди.
Паналардан кузатган ғаним,
Билсанг, бугун барибир синди.

Меҳр суйиб олди пинжига,
Ўтли тафтдан муродим ҳосил.
Музлар отиб дилим ранжитган,
Ортда қолар қаҳрли фасл.

* * *

Ҳолсизланар кунлар сояда,
Шамол қайда —
Чиқармас нафас.
Қуёш ранги — буғдойпояда,
Қовжираган майса, хору хас.

Шарқираган сой қўйни қувноқ —
Болаларнинг шовқин, хитоби.
Оёғингни куйдирар тупроқ,
Ёндиради кўкнинг офтоби.

* * *

Офтоб ботар —
Намозшом,
Қорайиб борар осмон.
Қушларда тинар илҳом —
Тинчиб қолар тўрт томон.

Кучоғидан нур тутиб,
Уйлар юзи ёришар.
Ўчоқлар олов ютиб,
Қозон билан кўришар.

* * *

Бу тупроқ,
Бу замин
Сеҳрли, сирли,
Бағрига олдими
Беҳад меҳрли...

Ниҳоллар кўкарди,
Экилган дон ҳам.
Майсалар офтобни
Симирар бу дам.

Бу ерга қадалган
Чўпки кўкарар.
Чинордек бўй бериб
Кўкларга етар.

Неларни бағрига
Олмади замин...
Кошкийди қайтадан
Тирилса!
Омин...

* * *

Ҳамал ифоридай
Бўйланди кўнгил,
Атиргул баргига
Бойланди кўнгил,
Ўрик гулларини
Сочиб ҳар ёққа
Дилларга
Муҳаббат
Тиланди кўнгил!..

* * *

Муштчаларга айланди ғунча,
Чўчитмади.
Жилмайди.
Қойил!
Ҳовучида ифор тутганча,
Сеҳрлади,
Асир энди дил!

Ҳаёт эса қилмас эътибор,
Ўз ҳолича яшайди борлиқ.
Мушт ўқталган ғунчалар қатор,
Жилмайганда
Дил қилар торлик!

Умр йўли неларга гувоҳ,
Қувонч, ташвиш оёқ остида.
Бири шодлик бахш этса ногоҳ,
Қийналасан бири дастидан.

Кўнглида не,
Муштида не бор,
Йўлим пойлаб ўтганлар қанча.
Жилмайганда етказар озор,
Заҳар сочар гоҳи кулгунча.

Ажаб,
Бу он кўнгил кўк қадар,
Кипригимда шодланган ёш-ки...
Дуч келганда бу муштлар агар,
Ғунчаларга ўхшаса кошки!

* * *

Ваҳима босади,
Турасан қўрқиб,
Юлдузлар нарёғи келар хаёлга.
Бировлар бу ҳақда
Ёлғонлар тўқиб,
Кутқармоқ бўлади сени бу ҳолдан.

Уйингни кемира бошлар шубҳалар,
Кўксингда сиғмайин
Типирчилар қуш.
Эртага рўй берар
Билмам нималар,
Кўрганинг наҳотки ҳаммаси ҳам туш...

Бу дунё тилсими...
Тонг отар. Нур ҳам,
Деразам ортидан боқар ичкари.
Қумрилар бўғотда қувнашар бирам,
Яшагинг келади тикилган сари...

Дунёнинг ўнлаб асосий тилларига таржима қилинган “Бобурнома” Юлий Цезарнинг “Шарҳлар”ига тенглаштирилган, “тарихнинг бадиий қомуси”, деб эътироф этилган. Заҳириддин Муҳаммад Бобурнинг бу асарини ўқиб тушуниш бугунги ўзбек китобхони учун осон эмас. Зеро, тил доимо ўсишда, ўзгаришда. Айни шу эҳтиёж туфайли асар мутахассислар томонидан замонавий ўзбек тилига табдил этилди.

“Бобурнома” табдили “Ўқитувчи” нашриёт-матбаа ижодий уйи томонидан босиб чиқарилмоқда.

ОТА ЎГИТИ

(“Бобурнома”дан)

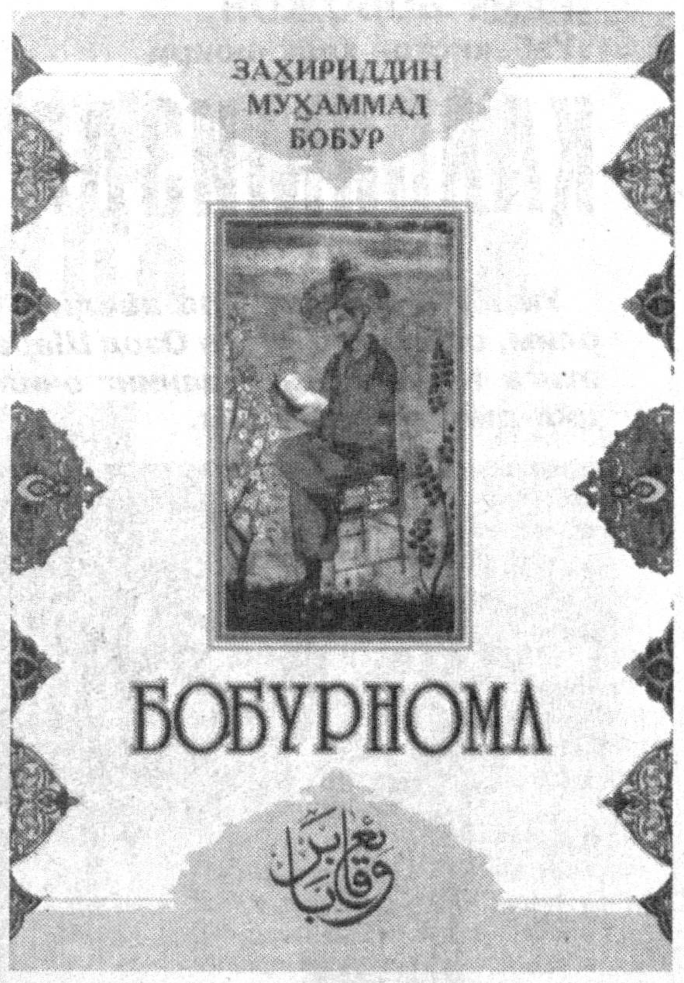

Ойнинг ўн тўртинчисида, жума куни хатлар тайёр бўлди. Уларни Баёншайхга топшириб, рухсат бердик. Ойнинг ўн бешинчисида, шанба куни у Оградан жўнаб кетди.

Ҳумоюнга битилган мактубнинг қораламаси қуйидагича:

“Ҳумоюнга муштоқликлар билан соғиниб салом дегач, сўзим ушбуки, раби ул-аввал ойининг ўнинчисида, душанба куни Беккина билан Баёншайх келдилар. Уларнинг хат ва арзларидан сўнг тоғнинг у ва бу тарафидаги аҳвол аниқ маълум бўлди.

Шукр, бермиш санга ҳақ фарзанде,
Санга фарзанду манга дилбанде.

Тангри таоло бундай севинчларни менга ва сенга ҳамиша насиб этсин, омин ё рабб ал-оламин. Исмини Алъамон қўйибсан. Тангри муборак қилсин. Аммо шундай бўлса-да, ўзинг ёзганингдек, ғофиллик қилибсанки, бу исмни кўп қўллаганда, авом Аламо ёки Эл Амон дейдилар, «алиф» ва «лом»нинг бундай қўшилиб келиши исмда кам учрайди. Тангри оти ва зотини қутлуғ ва муборак қилсин, менга ва сенга узоқ умр берсин, Алъамон кўп асрлар давлат ва саодатли бўлсин.

Тангри таоло ўз фазлу карами билан бизнинг ишларимизни ўнглади. Бундай омад ва зафар юз йилларда ҳам топилмас. Яна, ойнинг ўн биринчисида, сешанба куни Балх халқи Қурбонни чақириб, уни Балхга киритганмиш, деган мишмишлар ҳам етиб келди.

Яна, Комронга ва Кобулдаги бекларга бориб сенга қўшилишга ва ундан Ҳисорга ёки Самарқандга, умуман, давлат осойишталиги қаерни тиласа, ўша ерга жўнайсизлар, деган фармон бўлди. Тангрининг иноятi билан душманни енгиб, худо хоҳласа, вилоятларни қўлга олиб, дўстларни шод ва душманларни хор қилгайсизлар. Сизларнинг жонни тикиб, қилич соладиган пайтингиз келди. Омадингиз келганида, уни бой бериб қўйманг. Бепарволик ва сусткашлик билан подшоҳлик мувофиқ келмайди.

Жаҳонгире таваққуф бар наёбад,
Жаҳон онро бувад кў беҳ шитобад,
Ҳама чизи зи рўи кадхудои —
Сукун меёбад илло подшоҳий.

(Жаҳонгирлик тўхтаб турмайди,
Ким яхши тиришса, жаҳон ўшаники бўлади,
Ҳаётда ҳар бир нарсанинг тўхташи мумкин,
Аммо подшоҳлик тўхтамайди.)

Агар Тангрининг марҳамати билан Балх ва Ҳисор вилоятларини қўлга киритиш насиб этса, Ҳисорга сен ўз одамингни қўй, Балхда Комроннинг одами турсин. Агар Тангрининг иноятi билан Самарқанд ҳам фатҳ этилса, Самарқандда ўзинг ўтир. Ҳисор вилоятини, худо хоҳласа, ўз ихтиёримда қолдираман. Агар Комрон Балхни оз деб билса, хабар беринг, бу камчиликни худо хоҳласа, ўша ердаги қўшни вилоятлар билан тўлдирамиз. Сенга маълумки, ҳар доим бир қоидага амал қилинарди: олти ҳисса сенга бўлса, беш ҳисса Комронга тегарди. Ҳамиша ушбу қоидага амал қилгин, ундан четга чиқманглар. Уканг билан яхши яшагин. Катталар кўтаримли бўлишлари керак, сенинг ҳам у билан яхши муомалада бўлишингга умид қиламан. У ҳам имонли ва яхши йигит, хизмат ва ҳамжиҳатликда унинг ҳам камчилиги йўқ.

Сендан бир оз гинам ҳам бор. Икки-уч йилдан бери бирорта одаминг келмади. Мен юборган одам ҳам роппа-роса бир йилдан кейин қайтди. Шундай ҳам бўладими?

Бунинг устига хатларингда ёлғизлик, ёлғизлик, деб ёзибсан. Подшоҳликда бундай дейиш айбдир. Ахир, айтадиларку:

Агар пой банди ризо пеш гир,
Ва гар яксувори сари хеш гир.

(Агар оёғинг банд бўлса, ризони олдингга қўй,
Агар танда сувора бўлсанг, ўз бошингга бор.

Яъни: жангга боғланган бўлсанг, бошингга келган ҳар нарсага рози бўл, агар ҳеч нарсага боғланмаган бўлсанг, йўлингдан қолма, кетавер.)

Ҳеч бир банд подшоҳлик бандича бўлмас. Подшоҳлик билан ёлғизлик мувофиқ келмас. Яна мен айтгандек, хатларингни ёзиб бўлгач, уларни қайта ўқимайсан, чунки ўқишга ният қилганингда ҳам ўқий олмасдинг. Ўқий олмаганингдан сўнг, албатта, ўзгартирган бўлардинг. Хатингни қийналиб ўқиса бўлади, лекин у жуда чалкаш. Насрда ҳали ҳеч ким муаммо кўрган эмас. Гарчи унча тўғри бўлмаса ҳам, имлонг ёмонмас. «Илтифот»ни «то» билан, «қулунж»ни «ё» билан битибсан. Хатингни бир амаллаб ўқиса бўлади, лекин тушунарсиз сўзларни қўллаганингдан мақсадингни тўла тушуниб бўлмайди. Эҳтимол, хат ёзишга сустлигинг шундандир. Жимжимадор сўзларни битмоқчи бўласан, шу боис тушунарсиз чиқади. Бундан кейин такаллуф қилма, равшан ва аниқ сўзлар билан ёз. Сенга ҳам, ўқувчига ҳам ташвиш камроқ бўлади.

Энди сен катта ишлар олдида турибсан. Ўйфикрли ва тадбирли беклар билан кенгашиб, уларнинг сўзларига амал қил.

Агар менинг розилигимни истасанг, хилватда ўтиришни бас қил, одамлардан узоқлашишни унут. Бир кунда икки бора уканг ва бекларни ихтиёрларига қўймай, қошингга чорлаб, ҳар қандай маслаҳат бўлса кенгашиб, ҳар бир ишингни бу хайрихоҳ кишилар билан иттифоқликда амалга оширгин.

Хожа Калон мен билан тортинмай муомала қилишга ўрганган эди. Мен Хожа Калонга қандай муносабатда бўлган бўлсам, сен ҳам ўшандай муомала қилгин. Агар Тангрининг марҳамати билан у тарафларда ишлар бироз камайса ва Комронга эҳтиёж бўлмай қолса, Комрон Балхга ишончли кишиларини қўйиб, ўзи менинг қошимга келсин.

Жуда кўп фатҳ ва зафарларни Кобулда эканимда кўрдим. Шу боис Кобулни яхши ниятларимга эришган жой деб билдим ва уни ўз ихтиёримда қолдирдим. Ҳеч бирингиз унга таъма қилмагайсиз.

Сен ўзингни яхши тутиб, Султон Вайснинг кўнглини олибсан. Уни қошингга чорлаб, унинг раъйи билан иш қилгин, чунки у иш биладиган одам. Лашкарингни ҳар доим йиғиқ ва яхши тартибда сақла. Оғзаки айтган кўп сўзларимдан Баёншайх воқифдир ва улардан сени хабардор қилади, деб, сенга муштоқликлар билан салом. Раби ул-аввал ойининг ўн учинчисида, пайшанба куни битилди».

Комронга ва Хожа Калонга ҳам ўз қўлим билан ушбу мазмунда хатлар битиб юбордим.

* * *

Раби ул-аввал ойининг ўн олтинчисида, жума куни ғалати воқеа рўй берди. Бу ҳақда Кобулга жўнатилган мактубда батафсил ёзилган эди. Ўша мактубнинг ўзини ҳеч нарса қўшмай ва қисқартирмай шу ўринда келтираман. Мана ўша мактуб:

“Тўққиз юз ўттиз учинчи (1526 — 1527) йили раби ул-аввал ойининг ўн олтинчисида, жума куни катта воқеа рўй берди. Унинг тафсилоти шундай: Иброҳимнинг онаси бадбахт Буъа менинг ҳиндистонликлар қўлидан нарса ейишим ҳақида эшитиб қолади. Воқеа шундай бўлганди. Бундан уч-тўрт ой бурун, Ҳиндистон овқатларини сира кўрмаганлигим боис, Иброҳимнинг ошпазларини келтиришларини буюрдим, Эллик-олтмиш ошпаздан тўрттасини олиб қолдим. Буни эшитган Буъа Итаъвага Аҳмад чошнигирга одам юборади. Ҳиндистонликлар бакавул[1]ни чошнигир[2] дейдилар. Бир чўрининг қўлига у (Буъа) тўрт букланган қоғозда бир тўвла заҳар беради. Бир тўвла икки мисқолдан бир оз кўпроқ келади. Уни аввалроқ айтиб ўтганимиздек, Аҳмад чошнигирга элтиб беришни тайинлайди. Аҳмад уни бизнинг ошхонадаги ҳиндистонлик ошпазга бериб, қандай бўлмасин, заҳарни менинг ошимга солишни тайинлаб, эвазига тўрт вилоятни ваъда қилади. Аҳмад чошнигирга заҳар олиб бориб бериши лозим бўлган чўрининг ортидан, заҳарни олиб борган ёки бормаганлигини билиш учун бошқа бир чўрини жўнатади. Яхшиямки, заҳарни қозонга эмас, товоққа солганлар. Қозонга солмаганлигининг сабаби шуки, мен ҳар доим бакавулларга ҳиндистонлик ошпазлардан эҳтиёт бўлишни таъкидлардим ва улар қозонда овқат пишаётган пайти уни тотиб кўрардилар. Овқат тортилаётган маҳали бизнинг бадбахт бакавуллар ғафлатда қолади. Ошпаз чинни идишга юпқа нонни қўйиб, унинг устига ўша қоғоздаги заҳарнинг ярмидан камроғини сепади, заҳарнинг устига ёғли қайлани солади. Агар заҳарни қайла устига сепганида ёки қозонга солганида, ёмон бўларди. Саросимага тушиб, заҳарнинг ярмидан кўпини ўчоққа ташлаб юборади.

Жума куни кечқурун, аср намозидан сўнг овқатни торттилар. Қуён гўштидан пиширилган ошдан анча едим. Зардак қайладан ҳам тотиб кўрдим. Бу заҳар солинган ҳиндистон овқатининг устидаги бир-икки бўлагинигина еб кўрдим, қайла олиб едим, ҳеч қандай нохуш таъмни сезмадим. Қовурилган гўштдан бир-икки бўлак едим. Кўнглим беҳузур бўлди. Ўтган куни қовурилган гўшт еганимда, унда нохуш бир маза бор эди, кўнглим айнишини ўшандан, деб билдим. Яна кўнглим бир ағдарилди. Дастурхон устида икки-уч марта кўнглим беҳузур бўлиб, қусиб юборай дедим. Охири қарасам, бўлмайдиган, ўрнимдан турдим. Обхонага боргунча йўлда яна бир бор қусиб юборай дедим. У ерга киргач, кўп қусдим. Мен ҳеч қачон ошдан кейин, ҳатто ичганимда ҳам қусмасдим. Кўнглимга шубҳа тушди. Ошпазни ушлаб туришларини ва ушбу қусуқни итга бериб, итни қўриқлашларини буюрдим. Эртасига ит уч соатгача беҳол бўлиб, қорни дамлангандек бўлди. Ҳар қанча тош билан урсалар ҳам, ағдариб кўрсалар ҳам ўрнидан қимирламади. Туш пайтигача ит шу ҳолда ётди, кейин ўрнидан турди, ўлгани йўқ. Бир-икки хос соқчиларим ҳам бу овқатдан ейишганди. Эрталаб улар ҳам кўп қусдилар, бирининг аҳволи жуда ёмон эди, охир-оқибат ҳаммаси халос бўлди. Мисра:

Расида буд балое, вале бахайр гузашт.

(Бир бало етишган эди, бироқ яхшилик билан ўтиб кетди.)

Тангри менга қайтадан жон берди. Худди у дунёдан келгандек, онадан энди туғилгандек эдим. Мен хаста эдим, тирилдим. Жон қадрини, Оллоҳ номи билан қасам ичаман, энди билдим.

Султон Муҳаммад бахшига ошпазни эҳтиёт қилиб асрашларини буюрдим. Қийнасак, зикр этганимиздек, ҳаммасини бирма-бир айтиб беради.

Душанба — девон куни улуғ, шарафли кишилар, амир ва вазирларнинг девонда ҳозир бўлишларини тайинладим. Ўша икки эр киши ва икки аёлни олиб келиб, сўроқ қилдик. Улар воқеани бутун тафсилотлари билан айтиб бердилар. Чошнигирни пора-пора қилдирдим. Ошпазни тириклайин терисини шилдирдим. Аёллардан бирини филнинг оёқлари остига ташлаттирдим. Иккинчисини қамаб қўйдим. У ҳам қилган ишига яраша жазосини олади.

Шанба куни бир коса сут ичдим. Якшанба куни ҳам бир коса сут ичдим, «гили махтум»ни араққа аралаштириб ичдим. Душанба куни сутга «гили махтум»ни аралаштириб, «тарёки форуқ»ни эзиб ичдим. Сут ичимни анча сурди. Ойнинг бошида, сешанба куни куйган саф...дек қора-қора нарсалар йўқ бўлди. Оллоҳга шукрки, ҳозир касалликдан ҳеч қандай асар қолмади. Жон шу қадар азиз нарса эканини шу пайтгача билмаган эканман. Шундай мисра бор:

Ким ўлар ҳолатқа етса,
ул билур жон қадрини.

Қачон бу даҳшатли воқеа ёдимга тушса, беихтиёр ўзга бир ҳолатга тушаман. Тангри таоло меҳрибончилик кўрсатиб, менга қайта бошдан жон бағишлади. Бунинг шукрини қай тил билан ифодалай. Кўнгилларда турли шубҳа-гумонлар пайдо бўлмасин деб, мен нимаики содир бўлган бўлса, ҳаммасини батафсил, шарҳи билан битдим. Гарчи тилга, оғизга ҳам сиғмайдиган қўрқинчли воқеа юз берган бўлса-да, Тангрига шукрки, менинг яна кун кўрарим бор экан. Ҳаммаси бешикаст ва яхшилик билан ўтди. Кўнглингизга ҳеч бир ташвиш ва хавотир тушмасин, деб раби ул-аввал ойининг йигирманчисида сешанба куни чорбоғда эканимда битилди».

Бу ташвишлардан қутулишим билан, битилган ушбу хатни Кобулга юбордим. Модомики, бу бадбахт (кампир) бундай катта гуноҳни содир этган экан, Юнус Али ва Хожагий Асадга унинг пул ва нарсалари, қул ва чўриларини олиб қўйгандан сўнг, ўзини Абдурраҳим шиғовулга эҳтиёт қилиб сақлаши учун топшириш буюрилди. Унинг набираси, Иброҳимнинг ўғлига аввалари жуда ҳурмат ва эҳтиром билан кўз-қулоқ бўлиб турардик. Модомики, менинг жонимга қасд қилганлар шу оиладан чиққан экан, Иброҳимнинг ўғлини бу ерда ушлаб туришни тўғри, деб ҳисобламадим ва раби ул-аввал ойининг йигирма тўққизинчисида, пайшанба куни уни Комроннинг ҳузуридан баъзи ишлар билан келган Мулло Сарсонга қўшиб, Комроннинг олдига юборилди.

К. МУЛЛАХЎЖАЕВА табдили.

1 Баковул — *хон дастурхончиси, бош ошпаз.*

2 Чошнигир – *подшоҳ учун тайёрланадиган овқат назоратчиси.*

Қушлар чуғурида қадимий наво

Анвар ЮНУС

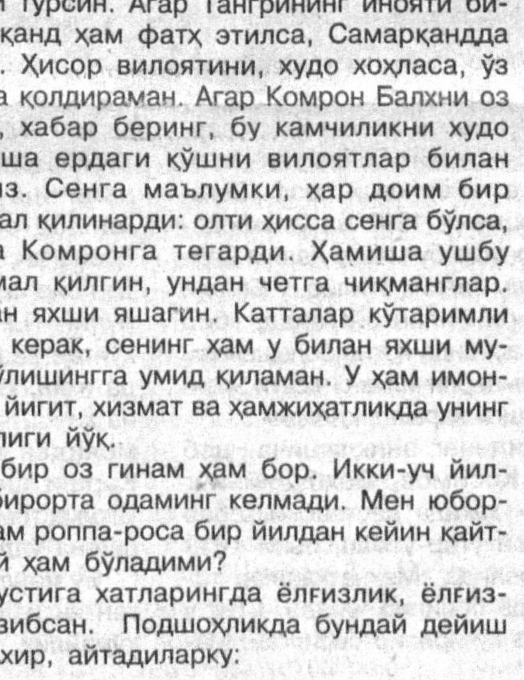

ХАЛҚ ЙЎЛИДА

Мард бўлсанг номардга иноят қилма,
Туғилган тупроққа жиноят қилма,
Дўстларга, Ватанга хиёнат қилма,
Бошингни қуёшдек баланд тут.

Саҳарлар қўйнида ёшинг қолмасин,
Оғир хаёлларда бошинг қолмасин,
Маломатга ёстиқдошинг қолмасин,
Бошингни қуёшдек баланд тут.

Гар вафо кўрмаса уволдир севгинг,
Оламни титратган саволдир севгинг,
Тун бағрида қолган ҳилолдир севгинг,
Бошингни қуёшдек баланд тут.

Донодан юртига саховат, савоб,
Дарёлар юзинда адашгай хубоб,
Халқим деб, халқини сотган қай арбоб,
Бошингни қуёшдек баланд тут.

Номи нурга эшдек Ватанингни сев,
Буюкларга бешик Ватанингни сев,
Ғанимга берк эшик Ватанингни сев,
Бошингни қуёшдек баланд тут.

ЧЕГАРАДАН ЎТАЁТГАНДА

Илк бор ўтиб Ватан сарҳадин,
Илк бор йўлим хорижга тушди.
Англагандек заргар зар қадрин,
Сени ўйлаб дилим увишди.

Ҳолатимни яширмоқ нечун,
Кипригимда кўз ёш титради.
Тун қаъридан чиқдию беун,
Фарёд солиб Фурқатнинг дарди.

Ватан меҳри бўлди бу кеча
Юрагимда ёнаётган ўт.
Ватан менга эрк берган эса,
Толе этмиш имонимни бут.

Боғлар аро атирлар сочиб,
Қолаётир Ватанда баҳор.
Ўттиз кунлик ҳажр майин ичиб,
Айриликқа дош бермоқ душвор.

Сен мисоли хазонсиз бўстон,
Тилимдаги сўзсан муқаддас.
Сени шундоқ севарман Ватан —
Муҳаббатим чегара билмас...

* * *

Зулмат солар бўлса руҳимга кишан,
Илло, тутқинликдан озод этар шеър.
Қуёшга дош бера олмагай туман,
Ҳазрат Навоийнинг девонини бер.

Юксак тутолмасам сўз, имонимни,
Кўзимда қоришур осмон билан ер.
Жисмимга қайтармоқ бўлсанг жонимни,
Ҳазрат Навоийнинг девонини бер...

ТЕЗЛИК ВА ОДАМЛАР

Шамолларни қувди, миниб арғумоқ,
Уни тинч қўймайди орзу ва ҳаёт.
Кўк узра лочиндан учди юксакроқ,
Одам учоқларни этиб кашфиёт.

Кўкда чақмоқларга тушди нигоҳи,
“Сомон йўл”ларига солмоқ бўлди из.
Ракета фазога йўл олган чоғи
Инсон учаолди товушидан тез.

Оламнинг иқболи тезлик билан шаън,
Учармиз хаёлдан юксакроқ, яхши.
Фақат, истамайман, шу тезлик билан
Аскарлар юришин аскарга қарши!

ЎРМОН ШОВУЛЛАЙДИ

Мансурхўжага

Ўрмон шовуллайди, шовуллар анҳор,
Арчазор пойида эриб битди қор,
Қишнинг уйқусидан уйғотмоқ бўлиб
Майса қулоғига шивирлар баҳор.

Ўрмон шовуллайди, шовуллар ҳаво,
Булбул нафасидан таралар наво.
Дарахтлар пойига нур тўкар қуёш,
Майсани тебратиб уйғотар сабо.

Ўрмон шовуллайди, шовуллар япроқ,
Кўкда юлдуз сўниб, тонг отар оппоқ.
Бургут парвоз этган юксакдан боқсанг,
Қайнаб ётар улкан, ям-яшил булоқ.

Ўрмон шовуллайди, шовуллар ёмғир,
Дарахтлар бошидан осмон тўкар дур.
Найкамалак чиқар уфқдан балқиб,
Майса кипригида жилоланар нур.

Ўрмон шовуллайди, шовуллар дарё,
Қушлар чуғурида қадимий наво.
Дарахт яшар экан она заминда,
Олам мусаффодур, олам мусаффо.

Рамз БОБОЖОН,
Ўзбекистон халқ шоири

ҚАЛБИМИЗДА ҲАМИША БАРҲАЁТ

Умр ўткинчи, хотира абадий! Мен буни атоқли олим, олижаноб инсон Озод Шарафиддинов абадиятига тикланган обиданинг очилиши маросимида дил-дилдан ҳис этдим.

СУРАТДА: (Чапдан) Рамз БОБОЖОН ва Озод ШАРАФИДДИНОВ (1950-йиллар).

Ўтган асрнинг эллигинчи йилларида Озод Шарафиддинов билан Андижонга вилоят театри спектаклларини кўриш учун борганмиз. Озод ёш бўлишига қарамай, катта ва масъулиятли ижодий жараён пиллапоясида ўзини дадил намоён қила бошлаган эди. Театр ижодий коллективи ўз фаолиятидаги жузъий камчиликлардан қатъий назар, ҳар иккимизда яхши таассурот қолдирди. Эртаси кун тонг чоғи, Озоднинг таклифига кўра, Андижондан Ўшга қараб йўл олдик. Машинамиз сой бўйидаги гавжум бир чойхона қаршисида тўхтади. Озод менга қараб:

— Рамз ака, Худо хоҳласа, дадамни урушдан кейин шу ерда биринчи марта кўраман, сиз гувоҳ бўласиз, — деди.

Дам ўтмай ғўлабирдан келган оқ-сариқ, барваста бир одам Озодни маҳкам қучоқлаб, бағрига босди. Озод айтгандай, ота-боланинг узоқ йиллик айрилиқдан сўнг бир-бирларини топганларига гувоҳ бўлдим.

Бу ерга биз қуёш тоғ ортидан кўтарилмасдан етиб келган эдик. Мана энди у чўққида... пастликда сой, оби ҳаёт... Бобур кўшкини айтмайсизми? Унга нуроний тоғ ўз кўксини очгандай... Озоднинг дадаси Обид ака бизни чойхонага таклиф қилди. Ичкарига кирдик, орадан неча йиллар ўтган бўлса ҳам, деворларда ўтмишдан қолган шиорлар, плакатлар: "Фашист босқинчиларига ўлим!", "Яшасин, тинчлик!", "Яшасин, ғалаба!" ва ҳоказо. Стол атрофида жам бўлдик. Иккита кнопка бор экан, бир кнопкани боссанг чойхоначи кўк чой, иккинчисини боссанг қора чой олиб келар экан, кулдик...

Ўша кун кечга яқин хайр-хўшлашдик, айниқса, ота-бола бир-бирларини ялаб-юлқаб кузатишди. Энг муҳими, айни офтоб тоғ ортига ўтар олдида мажнунтол новдасидан бирини, ҳазиллашиб, Озоднинг ота заминига қўйилган қутлуғ қадамдан нишона маъносида тўлқин отиб турган сой қирғоғига ўтқаздик-да, Андижонга йўл олдик...

Ўтган асрнинг ўрталарида Мирзачўлга "ҳужум" бошланди. Эндиликда туя карвони қатнаган бу йўллардан, чўллардан асар йўқ, ям-яшил дала... Кўз олдимда Янгиер туманига қарашли йирик ва машҳур қишлоқ хўжалигининг дала шийпони... китобхонлар билан учрашув... Биринчи бўлиб Озод минбарга чиқди, кейин сўзни менга берди. Мен шеър ўқидим:

Кўриқдаги боғимга боқ,
жонгинам,
Гулзоримдан гул узиб тоқ,
жонгинам.
Сенга меҳру муҳаббатим
дунёча,
Майли, келиб, кўнглимни ёқ,
жонгинам...

Қарсаклар, гул устига гул... Шу орада бир йигит Озод билан саломлашди, кейин мен билан. Адашмасам, исми Мирғиёс, шеърият мухлиси, Озодни танир экан, мени орқаваротдан. Маълум бўлишича, асли тошкентлик бўлиб, ТашДУни тугатгандан кейин Мирзачўлга келиб, ўрта мактаб директори вазифасига тайинлангандан бери, бамисоли томорқага ўтқазилган дарахтдай, шу ерда барг ёзиб, илдиз отган, ҳатто бир қозоқ қизини севиб, унга уйланган, уй-жойли... Хуллас, у бизни бир пиёла чойга таклиф қилди. Кўринишдан туриш-турмуши ёмон эмас, хотини врач экан, чеҳраси очиқ, хушбичим, исми ҳам ўзига ярашиқли — Ойсулув.

Уй ичи жим-жит, ташқарида тақир-туқур. Деразадан қарасам, эр-хотин дастурхон ташвишида. Озод токчаларга терилган китоблардан бирини олиб ўқиса, бошқа бирининг чангини артиб, яна жойига қўярди. Ҳа, китоб шайдоси эди у! Дам ўтмади, бир стол атрофига тўрт киши тўпландик, "олинг-олинг" бошланди, янги ерда етилган ноз-неъмат ўз йўлига, Ойсулув дамлаган палов дастурхонда савлат тўкиб турарди... Ош ейилди, чой ичилди, май ҳам... Энди, ўз навбатида, "олди-қочди" гапларга ўтилганда Мирғиёс хотинига бир-икки "кампир", "кампир", деб мурожаат қилиб қолди. Ойсулув буни беғараз қабул қилган бўлса ҳам, менда аллақандай нохуш туйғуларни уйғотди, лекин сир бермадим. Озод эса билакс бош кўтарди:

— Мирғиёс! — деди овозини баланд қилиб, — нега, ойдай қизни, Ойсулувни кампир, кампирим, дейсан, бу на сенга, на унга ярашмайди-ку?!

Мирғиёс бир нафас сукутдан сўнг:

— Хўш, нимаси ёмон кампирим десам? Бу уни эркалаб, айтганим, — деди.

Ўртага жимлик чўкди... Озод ўйланиб туриб қолди. Мен эсам "топдим, топдим" деб, юбордим.

— Нимани топдингиз, — деб Ойсулув ҳайратланиб менга қаради. Мен унга:

— Гулдай очилган қизни эмас, ёшини яшаган кампирни эркалаб, Ислом шоир айтган шоҳ мисрани топдим:

"Яхши қизлар ўртасидан
Танлаб олган кампирим...".

Даврада қарсак янгради. Гўё куни кеча дала шийпонда бошланган китобхонлар билан учрашув бугун камтар ва заҳматкаш бир оилада якунлангандай...

Умрим китобини қайта варақлайман... Ҳамза номидаги академик драма театрида 1959 йили ўйналиб, элу юртга машҳур бўлган "Тоға-жиянлар" саҳна юзини кўрганча не кўргиликни кўрмади. "Мавзу типик эмас, совет воқелиги бузиб кўрсатилган, бизда ўғрилик, талон-тарож, порахўрлик, таъмагирлик йўқ" эмиш, гўё олам гулистон...

Бинобарин, кунлардан бир кун тайёр спектакл адабий жамоатчилик муҳокамасига қўйилди, адабиётимиз ва санъатимизнинг йирик намояндалари тўпланди. Қизиғи, муҳокама бошланди-ю, лекин, ҳамма жим ўтиради... Сорахоним директорга хос кайфиятда: "Гапиринглар, бўладими ёки йўқ?.. Анча пул сарфлаб қўйдик!", деди. Шундан кейин устоз Абдулла Қаҳҳор ўрнидан турди ва икки оғиз ўзига хос кочирик қилди: "Мен Рамз Бобожонни шоир сифатида билардим, бу драматург ҳам экан. "Тоға-жиянлар" унинг биринчи асари, албатта! Биринчи асари бўлса ҳам, порахўр, ўғри, муттаҳамларнинг юзига тупурибди. Кези келганда, ҳаммамиз тупурганмиз, шу жумладан, мен ҳам! Лекин Рамзнинг тупуги каттароқ тушиб қолибди, бунга чидолмаётганлар бўлса, ўзидан кўрсин!"

Шундан кейин муҳокама авж олиб кетди: Комил Яшин, Иззат Султон, Туроб Тўла, Ҳамид Ғулом, Наби Раҳимов, Шариф Қаюмов ва яна бошқалар гапирди. Ҳамма бир овоздан асарни маъқуллаш билан, ундаги нуқсон ва камчиликларни ҳам айтиб ўтишди. Эсласам, навбатдаги жуманинг тонготарида ҳаммамиз учун севикли "Ўзбекистон адабиёти ва санъати" газетасининг ички саҳифасида таниқли адабиётшунос Озод Шарафиддиновнинг ҳаққўй мулоҳазаларини ўқидим: "Комедиянинг томошабинга манзур бўлиши сабаби ҳақида гапирсак, даставвал шуни айтиш керакки, у мавжуд ҳаётимиз руҳи билан суғорилган. Муаллиф ўз комедиясида халқнинг тилида юрган гапларни топиб айтган. Шунинг учун ҳам томошабин бу комедияни жуда илиқ кутиб олди".

Мен эса ўша кезда ҳасадгўй ёки ғаразгўйларга ўттиз ёшли Озоднинг юзма-юз келолганидан ҳамон ҳайратланаман, адолатли қаламини жуда қадрлайман.

Турғунлик йиллари нашр этилган маълум ва машҳур "Тирик сатрлар" тўпламининг аянчли тақдири ҳам бир томондан Озод Шарафиддинов фаолиятига бориб тақаладики, унга ноҳақ тошлар отилганига гувоҳ бўлганмиз.

Эсласам, бир куни Озод "Ёш гвардия" нашриётида чоп этилган китобини менга берди ва мен унга:

— Раҳмат! — дедим.

— Ўқинг, — деди у.

Китобни очдим, дастхат: *"Рамз акага! Самимий ҳурмат билан, Озод Шарафиддинов. 21.1 — 76".*

Яна такрорладим:

— Раҳмат! Яна янги китобларга тилакдошман.

Шу орада китоб номига кўзим тушди: "Яловбардорлар". Кулдим. Аммо, наздимда, кулгим Озодга эриш туюлди, яъни нимадан кулдим: китоб номиданми ёки дастхатдан? Сўнг, ўз кулгимдан ўзим хижолат чеккандай, дедим:

— Сиз нафақат адабиётшунос, айниқса, чўлпоншуноссиз, бунинг устига устоз Ғафур Ғуломни ҳам яхши биласиз.

Озод ҳангу-манг бўлиб менга қаради, мен унга. Кутилмаганда уч-тўрт йўл шеър ўқидим:

"Айтинг,
нега мени онам
туғмадикан илгари,
Миллион-миллион
партизанлар —
кўнгиллар сингари?"

— Хўш, бу сатрларни ким ёзган?

— Ғафур Ғулом, — деди Озод.

— Ҳа балли! Қизиғи шуки, "Яловбардорлар" деган сўзга кўзим тушганда Ғафур Ғуломнинг "Яловбардорликка" шеърини ўқиган Чўлпоннинг беғараз қочириғи эсимга тушиб, кулиб юбордим... Сиз нима дейсиз?

Озод бир нафас жим қолди, сўнг қотиб-қотиб кулди...

Мана орадан сал кам ўттиз йил ўтди, бошқа бир дастхат: *"Ҳурматли Рамз ака! Бугунги қутлуғ кунингизда юз ёшга киришингизни тилайман.*
Озод ШАРАФИДДИНОВ.
2.XII — 04".

"Шарқ" нашриётида 2004 йили чоп этилган "Ижодни англаш бахти" китобининг илк варағига ёзилган ушбу самимий сўзлар ҳамон янграб турибди. Боз устига, шафқатсиз ўлим бевақт юрагимни тилка-пора қилганда у "Ўзбекистон адабиёти ва санъати" газетаси минбаридан "бутун умрлари давомида Сурайёхоним билан бирга тўқиган муҳаббат қўшиқларини охирига етказиб қўйиш Рамз Бобожоннинг ўзига қолди", деб ҳамдард бўлганлигини унутиш мумкинми? Асло!

Озод Шарафиддинов ўз халқининг миллий маданияти, ўз даврининг буюк маънавияти учун курашди, ўзини аямади. Аммо фарзандлари гирдикапалак, атрофида ҳамиша парвона бўлишди, умр йўлдоши Шарофатхон эса уни оқ ювиб, оқ таради, умрига умр қўшди, Миллий мустақиллигимиз уни қўллаб-қувватлади, олмаганини олди, кўрмаганини кўрди... "Буюк хизматлари учун" ордени ва "Ўзбекистон Қаҳрамони" олий унвони билан тақдирланди, Президентимиз иззат-ҳурматига сазовор бўлди.

Унинг етуклиги менинг тасаввуримда нафақат илму маърифат ёки ижодий фаолиятида, балки мустаҳкам ирода, бекиёс жасорат, айниқса, ўз қалами тақдирига ўзи танқидий қарашида, яъни ўзига хослигида эди.

Баъзи бир одамдан
на зот қолади,
Зот эмас, ҳаттоки
на от қолади?!
Аммо эл-юртга ким
манзур бўлолса,
Қалб деган қалъада
ҳаёт қолади.

Озод Шарафиддинов ана шундай бағрикенг инсон, баркамол адабиётшунос, танқидчи ва таржимон эдики, у қалбимизда ҳамиша барҳаёт!

"ДОРИЛФУНУНЛАР ТАҚДИРИМДА"

Доимий ҳамроҳ

Илмнинг катта-кичиги бўлмайди. Илм дунёсига кириб келган ёш олим, одатда, кичик, мўъжаз асарлар ҳақида фикр билдиришдан бошлайди, сўнг бора-бора катта, улуғвор ижод намуналаригача муносиб таҳлил, тадқиқ эта олиш салоҳиятини эгаллайди. Бу йўл олим, адиб, педагог Сайди Умировнинг ижодий фаолияти йўлига ҳам хосдир.

Сайди Умиров журналистларга публицистика назариясидан таълим бериш билан бирга, ўзи ҳам ажойиб публицистик асарлар ёзиб келмоқда. Унинг публицистик асарлари мавзуга ёндашиш салоҳияти, тасвирлаш санъати, сўз танлаш маҳорати нуқтаи назаридан ибратлидир.

"Шарқ" нашриёт-матбаа акциядорлик компанияси бош таҳририяти томонидан чоп этилган С.Умировнинг "Дорилфununлар тақдиримда" номли китобига унинг турли йилларда ёзган мақола, очерк, эссе, эсдаликлари жамланган. Тўплам "Устозлар", "Илм, ижод чорраҳасида", "Хотиробод" сарлавҳали уч фаслдан таркиб топган.

"Устозлар" фаслидан адабиётимиз ва илм-фанимиз дарғалари Абдулла Қаҳҳор, Асқад Мухтор, Матёқуб Қўшжонов, Озод Шарафиддинов, Воҳид Абдуллаев, Солиҳ Қосимов, Бегали Қосимов ижодларига доир кузатишлар ўрин олган бўлса, кейинги фаслларда замонавий ўзбек адабиётининг пешқадам вакиллари ижоди, айрим асарлари, адабий жараённинг ва ижтимоий ҳаётнинг долзарб масалаларга бағишланган мақолалар, хотиралар берилган.

"Дорилфунунлар тақдиримда" китоби С.Умировнинг кўп йиллик ижодий фаолияти маҳсули. Уни муаллифнинг долзарб мавзулардаги адабий-танқидий, илмий публицистик мақола ва тадқиқотлари, очерк, эссе ва эсдаликларидан саралаб тузилган "Сайланма"си, дейиш мумкин.

31 август — Қатағон қурбонларини ёд этиш куни

БЕҲБУДИЙНИНГ СЎНГГИ КУНЛАРИ

Янги ҳужжат ва далиллар

Ўзбекистон миллий энциклопедиясининг 2001 йили нашр этилган 2 жилдида Маҳмудхўжа Беҳбудий ҳақида берилган мақолада: "...1919 йилнинг эрта баҳорида мамлакатдан чиқиб кетаётганида Шаҳрисабзда Инқилобий фавқулодда комиссия айғоқчилари кўмагида Бухоро амирлиги одамлари томонидан қўлга олинади, ҳамроҳлари Муҳаммадқул ва Мардонқул билан биргаликда Қаршида зиндонга ташланади ва қатл этилади. Бу воқеа Самарқандда бир йилдан кейин маълум бўлади", дея маълумот берилган.

1918 йили шўролар томонидан ваҳшиёна бостирилган Туркистон мухториятининг ғоявий асосчиларидан бири, атоқли драматург ва публицист, дин ва жамоат арбоби, жадидлик ҳаракати етакчиларидан бўлган Маҳмудхўжа Беҳбудий ҳаётининг сўнгги кунларига доир муҳим бир ҳужжат яқинда Қашқадарё вилоят архивининг 172-жамғармасидан топилди.

Шу ҳужжат ва унда баён этилган далилларга таяниб, Беҳбудий ҳаётининг сўнгги кунлари ҳақида фикр юритишдан аввал бу улуғ сиймони майдонга келтирган тарихий муҳитга назар ташлайлик. Шажараси Аҳмад Яссавий авлодларига боғланадиган Маҳмуджўжа Беҳбудийнинг ижтимоий онги XIX аср иккинчи ярмидаги миллий истибдод шароитида шаклана бошлаган. XIX аср охири ва XX аср бошлари Туркистон ижтимоий-сиёсий ҳаракатининг йирик намояндаси, янги давр ўзбек маданияти асосчиси, ватанпарвар жадидлар раҳнамосига айланган улуғ маърифатпарвар сиймо миллий истибдод боис ҳаёти эрта узилганига қарамай юртимиз тарихида ёрқин из қолдиришга улгурди.

Беҳбудий жуда мураккаб ва кескин сиёсий даврда фаолият кўрсатди. Бир тарафдан Россиянинг вассал тариқасида мустақил ҳукм суриб келаётган Бухоро хонлигини бутунлай қўл остига олиш ҳаракатини кучайтириши, иккинчи ёқдан хонлик ичида зиёлилар қатламининг норозилиги ўсиб, "Ёш бухороликлар"нинг тузумни ағдаришга интилиши амирнинг қатъий чоралар кўришига сабаб бўлган эди. Бошқача айтганда, амир Саид Олимхонга Қарши ташқи ва ички кучлар бирлаша бошлаган эди. Лекин хонлик умрини салгина узайтирган яна бир куч шўроларнинг 1917 йилги тўнтариши бўлди.

Подшоҳлик тузумига барҳам беришга эришган болшевиклар зудлик билан империяга қарам бўлиб келган ўлкаларга ёпирилдилар. Шўролар Бухоро хонлигига 1918 йили Туркистон халқ комиссарлари совети раиси Ф.И.Колесов баҳонасида бир тегиниб кўрдилар. Бу жангда талофот кўрган, аламзада бўлган қизиллар хонликни ичдан барбод қилиш йўлини тутадилар. "Ёш бухороликлар" ҳаракати қўллаб-қувватланади, амирликни емириш учун унинг ҳарбий имкониятлари ўрганилади, аҳоли ўртасида хонга Қарши ташвиқот кучайтирилади.

Шўро салтанати Туркистонга эгалик қилиш ниятини турли йўллар билан амалга оширишга интилган. Миллатнинг таниқли зиёлилари, тараққиёт тарафдорларини дастлаб ўз сафига олишга эътибор қаратган. Фуқаропарварлик, тенглик каби сўзлар ўша вақтда миллатнинг бу тоифасини қаттиқ ишонтириб, оҳанрабодек ўзига жалб этади. Маҳмудхўжа Беҳбудий ҳам «халқона шиорлар»дан усталик билан фойдаланган шўро ҳукуматига ишонч боғлаган эди. Қизил салтанат Беҳбудий сингари халқ орасида таъсири кучли бўлган кишилар ҳисобига ўз мавқеини оширишни кўзда тутган.

Маҳмудхўжа Беҳбудий тез орада шўроларнинг алдовларини, унга берилган вазифалар хўжа кўрсинга эканини тушуниб етади. Таниқли беҳбудийшунос олим раҳматли Бегали Қосимов эътироф этганидек, «миллат, миллий тараққиётни инкор этган шўролар йўли алдов ва зўравонликка асосланганини Беҳбудий биларди».

Шўро мафкураси найранглари боис ишонч ва орзулари поймол бўлган Беҳбудий 1918–1919 йилларда қаттиқ пушаймонликни бошдан кечиради. У шўролар ҳукм юргизаётган юртдан бир муддат узоқроқда бўлишни хоҳлайди. Бухородан ҳам нажот йўқ, амир жадидлар пешвосини хуш кўрмаслиги аниқ эди. Чунки 1919 йилнинг баҳорига келиб, "Ёш бухороликлар"нинг амирни тахтдан ағдаришга бўлган ҳаракатлари хатарли тус ола бошлаганди.

Беҳбудий шундай қалтис бир вазиятда ошкор қилинмаган ният ила олис сафарга отланади. Бу ҳақда етарли даражада фикрлар билдирилган. 1919 йилнинг 25 мартида хорижга отланган Беҳбудийнинг йўли амирлик сарҳадларидан ўтар эди.

1919 йил Бухоро амирлиги учун жуда хосиятсиз келган эди. Бунда қизилларнинг "йўқсиллар инқилоби", деб хаспўшланган тўнтариши таъсири сезиларли бўлганди. Ўша йил бошларида шўро тарғиботлари таъсири ўлароқ, амирликнинг бошқа мавзеларида бўлганидек, Қашқа воҳаси шаҳар ва қишлоқларида ҳам норозилик аломатлари кучая борган. Амирлик шўроларнинг истаган пайтда бостириб келишидан, фитна уюштиришидан ташвишга тушиб, ўзига тобе мулкларда ҳарбий ҳушёрликни оширган, чегараларни қўриқлашни мустаҳкамлай бошлаган эди. Ҳатто, қишлоқларда қоравулбеги бошчилигида ҳимоя тизими ташкил этилиб, сони 20 га етадиган қуролли соқчилар қўйила бошлаган эди. Бунда асосан Туркистон генерал губернаторлиги қарамоғида бўлган мулклардан келувчи карвонлар ва йўловчиларни қаттиқ назорат остига олиш кўзда тутиларди. 1919 йилда Косон қишлоғида 150 деҳқон бир неча кун давомида Бухородан юборилган назорат қилувчи амирлик кучларига Қарши кураш олиб боради. Бу эса Қашқа воҳасидаги назоратнинг янада кучайтирилишига сабаб бўлади. Амир Китоб, Шаҳрисабз ва Қаршида ҳарбий кучларни кўпайтириш, чегара марраларини мустаҳкамлашга ҳаракат қилади. Биргина Тахтиқорача довонида ҳарбий қувватни ошириш учун 18 миллион сўм сарфланади. Беҳбудийнинг олис хориж сафари амирлик сарҳадларида қўриқлаш ишлари мана шундай тарзда кучайтирилган даврга тўғри келган эди.

Маҳмудхўжа Беҳбудий фожеаси ҳақида унинг йўлга чиқишидан бир ой ўтар-ўтмас турли тахминлар билдирилган. Буюк маърифатпарвар сиймо ўлими хусусидаги гаплар икки-уч йил давом этган, матбуотда бу ҳақда мақолалар эълон қилинган. Буларнинг ҳаммаси Беҳбудий «Танланган асарлар»ида (нашрга тайёрловчи проф. Бегали Қосимов. Тошкент, 1997 й.) ўз ифодасини топган. Вақтида бу мавзу Ҳалим Саид томонидан ҳам тадқиқ этилиб, у Бегали Қосимов таъбири билан айтганда, «бир қатор далиллар асосида қотил большевизм ва унинг қизил империячилик сиёсати эканлигини исботлашга ҳаракат қилади».

«Ҳалим Саиднинг аниқлашича,–деб ёзади Бегали Қосимов,–Беҳбудийнинг «ғойиб бўлиши» ҳақида дастлабки хабар воқеадан бир ой ўтар-ўтмас, яъни 1919 йилнинг 23 апрелида «Меҳнаткашлар товуши» газетасида босилиб чиққан. Сўнг у «Иштирокиюн»да кўчирилиб босилган. Мақола муаллифи Хожи Муин бўлиб, у халқ орасида тарқалган миш-мишларни йиғади ва уларнинг тагига етишга уринмаётган ёшлардан зорланади. Унда келтирилишича, шу йил март ойининг охирларида самарқандлик ёшлардан 4 киши (Маҳмудхўжа Беҳбудий, Мардонкул Шоҳмуҳаммадзода, Муҳаммадқул Ўроқбой ўғли ва турк муаллим Наим афанди) «Москвага ёки бир ерга бормоқ қасдила йўлга чиққанлар, от билан Бухоро тупроғидан ўтаётганларида Қарши шаҳрида қўлга олинганлар, айрим маълумотларга қараганда ваҳшиёна ўлдирилганлар».

Маҳмудхўжа Беҳбудийнинг сафари, унинг Қаршида эмас, Шаҳрисабзда қўлга олиниши Хожи Муин Шукрулло ўғлининг 1921 йил 29 мартда «Меҳнаткашлар товуши» ва 1922 йил 7 январда «Инқилоб» журналида босилган «Муфти Маҳмудхўжа ҳазратларининг қандай шаҳид бўлғонлиги ва онинг томонидан ёзилғон васиятнома» мақоласида кенгроқ ифода этилади. Унда, Шаҳрисабзда қўлга олинган Беҳбудийнинг бу шаҳарда икки ойга қадар ушлаб турилганлиги, кейин шериклари билан Қаршига келтирилиб, зиндонга ташланганлиги айтилади. Мақолада Беҳбудийнинг бир неча кун зиндонда ётгандан сўнг, Қарши беги Тоғайбек буйруғи билан зиндон яқинидаги «подшолик чорбоғи»да ўлдирилгани қайд этилади. Бу воқеа 1919 йилнинг ёз ойларига тўғри келиши таъкидланган.

Адабиётшунос Наим Каримов «Миллий Туркистон» журналининг 1950 йил 66-сонида босилган, Беҳбудий қатлига оид мақоладан бир иқтибос келтиради. Унда «Ул (Беҳбудий–П.Р.) Қарши шаҳрида ўз олдига қўйган вазифаларини ўринлов ҳаракатида экан, қизил Русиянинг Бухоро элчихона хизматчиси Уткин воситасида амир томонидан тутилди. Беҳбудий амирнинг Қарши шаҳридаги волийси Нуриддин Оғолиқ томонидан 25 март 1919 йилда ваҳшиёна ўлдирилди», деб зикр этилган.

Бу маълумотларни энди қўлимизга тушган янги далиллар асосида таҳлил этиб кўрайлик. 1917 йилги шўро тўнтаришидан кейин Россиянинг Бухоро амирлигидаги резедентлиги «Бухоро ишлари коллегияси»га айлантирилган. Унинг таркибига Янги Бухоро, Чоржўй ва Термиз шўроларининг вакиллари – В.С.Уткин, М.А.Преображенский ва Б.М.Баржановлар киради. Бинобарин, юқорида номи тилга олинган Уткин тарихий шахс, аммо унинг Беҳбудийнинг Шаҳрисабзда қўлга олинишига дахли бўлмаса керак. Чунки Туркистон халқ комиссарлари совети раиси Ф.И.-Колесов амирликка Қарши шармандали ҳужумни 1918 йилнинг 2 мартида бошлаб муваффақиятсизликка учрайди. Амирга В.С.Уткин ва Пендо бошчилигида ярашув гуруҳи юборилади. В.С.Уткин, Пендо ва улар билан келган 20 аскар қириб ташланади. Демак, В.С.Уткин Беҳбудий фожеасидан олдин ҳаётдан кўз юмган.

"Маҳмудхўжа Беҳбудийдан қутилиш кимга ва нега керак бўлган эди?" Бу савол, Беҳбудий фожеасидан буён шунча йиллар ўтган бўлса-да, кўпгина тадқиқотчиларга тинчлик бермай келади. Камина ҳам архивларда ишлаганда, манбаларни кўздан кечирганда бу саволга бирор жавоб чиқармикан, деб умид қилганман. Айниқса, Беҳбудий Қаршида қатл этилган бўлса-ю, Қаршига, умуман, Қашқадарёга оид манбаларда бу хусусда наҳотки бирор далил учрамаса, деган ўй ҳеч хаёлдан кетмади.

Мақоламиз аввалида Беҳбудий мураккаб ва кескин даврда яшади, дедик. 1917 йилги Октябр тўнтаришидан кейин ҳокимиятга келган қизил салтанат Туркистоннинг эгалланмаган сўнгги бўлаги — Бухоро хонлигини забт этишга жон-жаҳди билан интилаётганини, Бухоро амирлигининг эса унга Қарши курашга шай бўлиб турганини ҳисобга олсак, Беҳбудийнинг маҳв этилиши қайси тарафга манфаатли бўлиши мумкин эди, деган савол туғилиши табиий. Шўролар ўзининг ғирром сиёсатини мустаҳкамлашда ҳали Беҳбудий сингари халқнинг юксак ҳурматига сазовор кишиларга эҳтиёжманд эди. Амирлик эса 1917 йилги февраль инқилобидан кейин, айниқса, "Ёш бухороликлар"нинг катта кучга айланганини кўриб-билиб туриб, Беҳбудийдек раҳнамони ўлдиришга ботина олмас эди.

Бундай ҳаракат ловуллай деб турган гулханга бевақт ёғ қуйиш билан баробар эди. Аслида-ку, икки тараф ҳам, очиғини айтганда, ўз мақсади учун ўнлаб Беҳбудийлардан воз кечишга тайёр эканини унутиб бўлмайди. Бунинг учун қулай имкониятни кутиш икки томон учун ҳам матлуб йўл эди. Воқеаларнинг кейинги ривожида шундай вазият вужудга келади.

Фикримизча, Беҳбудий Шаҳрисабзда, аниқроғи Китобда — Тахтиқорача довонида қўлга олинган. Унинг кимлиги, ёнидагиларнинг шахси аниқлангандан сўнг Қарши беги Тоғайбек орқали Бухорога хабар етказилади. Амир Олимхон ва аркони давлатнинг жадидларни кўрарга кўзи йўқ эди. Буни Девонбеги Хожа Низомиддиннинг мана бу сўзларидан ҳам англаса бўлади: «Агар ҳокимият менинг қўлимда бўлганида эди, каллакесарларга барча жадидларнинг бошини олишни буюрар эдим». 1917 йилнинг апрелида айтилган бу сўзларнинг салмоғи сиёсий вазият кескинлашган 1919 йилда ошса ошган эдики, аммо асло камаймаганди.

Бухоро амирлиги ўз мулкларида мудофаа ва ҳарбий тайёргарликни кучайтиргани каби, шўро ҳукумати ҳам бўлажак босқин учун барча имкониятни ишга солган, жумладан, махфий хизматни ҳам йўлга қўйган эди. Туркистон республикаси халқ комиссарлари совети ҳузурида бош сиёсий бошқарма (ГПУ) тузилган бўлиб, унинг вазифаси шўрога Қарши бўлган ҳар қандай ҳатти-ҳаракатни фош этиш, жазога тортиш, йўқ қилишдан иборат эди. Ўтган асрнинг 20-йилларида шу тариқа қон тўкиб тетапоя бўлган бу ташкилот тез орада кучли сиёсий-каттол тизимга айланди. Унинг хуфялари, айғоқчилари нафақат амир саройи, қўшинлари, шу билан бирга, хонлик шаҳар ва қишлоқларида ҳам пайдо бўлади. Маълумот тўплаш ва шу асосда иш кўриш бош сиёсий бошқарманинг асосий фаолияти эди. Ўша, 20-йилларда ГПУ дейилса, каттадан-кичик титроққа тушган. Маҳмудхўжа Беҳбудийнинг қатл этилиш воқеаси ҳам унинг назаридан четда қолмаган экан.

Қашқадарё вилоят архив ишлари ҳудудий бошқармаси хазинасида минглаб жилд муҳим ҳужжатлар сақланади. Энг қимматли маълумотлар ўтган асрнинг 20-йилларига тааллуқли. Мазкур архив ораста бинода жойлашган, ниҳоятда сариштали. Бу ерда ўз ишининг жонкуярлари меҳнат қилади. Бошқарма бошлиғи Абдурашид Бўтаев билан вилоят тарихининг ўрганилмаган даврлари ҳақида ўзаро фикрлашамиз. Сўнг ҳужжатларни кўздан кечира бошлаймиз. Бундан 80–90 йил муқаддам архивга топширилган ҳужжатлар қийинлик билан бағрини очади. Арабий ва русча битиклар аралаш жамланган жилдлар секин тилга киради. 172-жамғармани ўрганишни бошлаймиз. 2-рўйхатдаги 20-ишда 1920 йилда Қашқадарё вилоятида шўро ҳукуматига Қарши **аксилинқилобий ташкилот** тузилгани, унинг шўроларга Қарши кураш олиб боргани ҳақида ҳикоя қилинади. Шўролар даврида ва кейин ҳам ёзилган тарихий-илмий асарларда тилга олинмаган ватанпарварлик-норозилик ҳаракати тўғрисида ҳайратомуз далилларга дуч келамиз.

Бош сиёсий бошқарманинг вилоят бўлими (КДООГПУ) 1926 йили ана шу **аксилинқилобий ташкилот** раҳбарларини қамоққа олган. Улар ҳибсга олингунга қадар арқон узоқ ташлаб қўйилган. Бош сиёсий бошқарманинг терғов бўлими бошлиғи Епифанов 1926 йилнинг 20 мартида шу «жиноий» иш юзасидан ёзган 10 бетлик айблов маърузасида қуйидаги маълумотларни қайд этади:

«Шарқдаги инқилобий воқеа-ҳодисаларнинг умумий йўналиши 1917 йилдаги улуғ октябр инқилобининг акс-садоси ўлароқ, "Ёш бухороликлар"нинг инқилобий ҳаракати мисолида халқнинг зиёлилар қатламини қамраб ола бошлади. "Ёш бухороликлар" асрлар давомида Шарқ халқларини эзиб келган амирликка, унинг зулмини ўтказган амалдорларга, бойларга, руҳонийларга Қарши борди. Бу кейингилар ўзларини тўла ҳуқуқли идора этувчилар ҳисоблаб, жаҳолатда қолган деҳқонлар оммасини аёвсиз ишлатиб, улар ҳисобидан йирик хўжалик ва мислсиз бойликларга эга бўлдилар.

Амирликнинг садоқатли аёнлари Шарқда кучая бораётган инқилобдан хавфга тушиб қолган эди. Инқилоб оқими ўзининг бутун шиддатини эзувчилар тарафига қаратиб, эски ақидаларни ювиб кетаётган эди. Мафкурасига кўра ашаддий монархистлар бўлган амирлик ҳимоячилари Мирзо Наврўз Пўлатов, Эрка амин Дўстмуродов, Муҳаммад Раҳим Абдусатторов, Абдурасулқулбек Абдусатторов, Мулла Тожиддин Салимов, Хўжаназар Инатуллаев, Хожи Абдуазиз мулла Боқихўжаев ва мулла Неъмат Шодмоновлар 1919 — 1920 йилларда Қарши беги Тоғайбек (ҳозирги кунда Афғонистонда) ва Қарши Оғолиғи Нуриддин хўжа (ўзининг аксилинқилобий фаолияти учун отилган) раҳбарлигида Қарши шаҳрида **аксилинқилобий ташкилот** тузадилар. Аксилинқилобий ташкилот аъзолари сони 70 га етган. Мазкур ташкилот Бухорода амир тахтдан қулагач, шўро ҳокимиятини ағдариб ташлашни ягона мақсад қилиб олади ва Афғонистонга қочган амирни қайтариш ҳаракатини бошлаб юборади.

Давоми олтинчи бетда.

Саҳнамиз фидойилари

Галия ИЗМАЙЛОВА:

ҲАЁТНИНГ ЎЗИ МУАЛЛИМ

Мўъжиза юз бериб, Алишер Навоий номидаги театр эшиклари тилга кирганида борми, Галия опанинг нозик қўллари тўғрисидаги ҳикоялар минг бир кечага ҳам сиғмасди. Санъаткор шу улуғ даргоҳда салкам етмиш йил меҳнат қилиб, нималарни бошидан кечирмади ва қандай образлар яратмади дейсиз.

Галия Измайлова ҳақида озмунча ёзилмаган, сон-саноқсиз мақтов гаплар айтилган. Лекин санъаткорнинг ҳаёти ва фаолиятига синчиклаб кўз ташласак, ҳануз таҳлил этилмаган ижодий лаҳзалар, очилмаган қирралар бўй кўрсатаверади. Ўтган асрнинг 70-90 йилларида Галияхоним билан жуда кўп учрашишга ва суҳбатлашишга, у билан ёнма-ён туриб бирга ижод қилишга муяссар бўлганман. Бу унутилмас дақиқалар билан доимо фахрланиб юраман.

Галияхоним болалик пайтларини шундай эслайди:

— Болалик даврим Россиянинг Томск шаҳрида ўтган. Жуда шўх ва хушчақчақ қизалоқ эдим. Лекин дугоналарим билан ўйнашга вақтим етмасди. Кўпроқ уй ишлари билан овора бўлардим. Раҳматли ота-онам ёшлигимдан меҳнатга ўргатишган. Ўтган асрнинг 20-йиллари охирида оиламиз Қозоғистоннинг Семипалатинск қишлоғига бадарға қилинди. У ерда отам қийинчиликларга бардош беролмай вафот этди. Ўша дамларни эсласам, мени ҳали-ҳали титроқ босади. Кейинчалик катта холам бизни Тошкентга олиб келди. Ўрта мактабда ўқиётган пайтимда бадиий ҳаваскорлик тўгарагида қатнашиб, ўзбек миллий рақсларини ижро эта бошладим. Кўрик-танловларда қатнашдим. Шундай танловлардан бирида мактаб директори билан Тамарахоним менинг олдимга келиб, эндигина ташкил этган балет мактабида ўқишга таклиф этишди. Ўша вақтларда 11 ёшли қизалоқ эдим. Шу-шу рақс санъатига шўнғиб кетдим. Кўриб турганингиздек, ҳамон шу мўъжизакор оламда қўлимдан келганча меҳнат қилиб юрибман...

Галияхоним билан суҳбатлашиб ўтирарканман, бу инсоннинг ўта камтарлиги, суҳбатдошига ҳурмат-эътибори ва латофатига эътибор бераман. Унинг бетакрор санъати олдида таъзим бажо этишга шошиламан. Устоз санъаткор йиллар давомида юздан ортиқ рақс композицияларини яратиб, жаҳон халқлари рақс санъатини мукаммал эгаллади. У яратган ва ижро этган рақсларнинг ҳар бири моноспектакл сифатида кўз олдингизда намоён бўлади. Улуғ балетмейстер, халқ рақсларининг моҳир билимдонларидан бири Игор Моисеев Куба рақси "Паганга" ва испан рақси "Малагенья"ни Галия Измайлова ижросида кўргандан кейин Куба ва испан халқлари характерини очиб беришда этнограф-тарихчилар ожизлик қилган ниҳоятда нозик, кўз илғамас штрихларни раққоса топа олибди, деган хулосага келган. "Халқ рақси мен учун — халқнинг пластик портретидир", — дейди Галия Измайлова. Галия Баязитовнадан рақсни яратиш жараёнида нималар ёрдам беришини сўраганимда, у лўндагина "Ҳаётнинг ўзи" деб жавоб берган эди.

Ижодий фаолияти давомида Галия Измайлованинг фақат битта устози бўлган. Бу ёш қизалоқни балет мактабига етаклаб олиб кирган машҳур санъаткор Тамарахонимдир. Суҳбатларимиздан бирида Тамарахоним ўз шогирди ҳақида шундай деган эди: "Мен ҳаётим давомида Галия Измайловага ўхшаган ўз санъатига ўта фидойи ва содиқ инсонларни кам учратганман. Нафақат Ўзбекистонда, қолаверса жаҳон миқёсида ўз ишига фавқулодда содиқ инсонлар бўлади, лекин бу даражада эмас. Бундай инсонлар икки-уч асрда бир марта дунёга келиб-кетадилар. Умумжаҳон рақс санъати оламида фақат иккита — битта раққос ва битта раққоса жаҳон халқлари рақсларини пухта ва мукаммал эгаллаган. Биттаси — Маҳмуд Эсамбоев, иккинчиси — Галия Измайловадир".

Улуғ санъаткорлар нақадар самимий ва камтарин бўлганлар. Улар устоз бўладими, шогирд бўладими, барибир, бир-бирларининг истеъдоди ва меҳнати олдида доимо бош эгиб турардилар. Қаранг, яна бир улуғ инсон, ўзбек миллий рақс санъатининг маликаси Мукаррама Турғунбоева Галияхоним ижро этган ўзбек рақслари тўғрисида нима дейди: "Измайлованинг рақсларида ҳаёт ҳақиқатининг ўзгинаси, туйғулар ҳақиқатининг ўзгинаси яшайди. Айниқса, "Ларзон", "Занг", "Тантана" ва бастакор Юнус Ражабийнинг мусиқасига саҳналаштирилган "Фарғонача рақс" халқ қалбининг бир бўлагини ўзида яширган сўзсиз, унсиз назм, кўриш мумкин бўлган қўшиқдир".

Ҳа, ҳақиқатан ҳам Галия Измайлова ижро этган рақслар — бу сўзсиз қўшиқлардир. Галия Измайлова Тошкент театр ва рассомлик санъати институтининг (ҳозирги Ўзбекистон давлат санъат институти) режиссёрлик бўлимини тугатгач, амалий бой тажрибасини назарий билимлар билан янада бойитиш, тажриба билан назарияни омухта қилиш мақсадида К.С.Станиславский меросини, европа балет санъатини ислоҳ қилган Ж.Новерр ва М.Петипа асарларини қунт ва чидам билан ўрганди. У энди ўзбек миллий ва жаҳон халқ рақсларини ҳар томонлама пухта эгаллаб, Анна Павлова ва Галина Улановалар дунёсини қамраб олишга киришди. Композитор Н.Римский-Корсаковнинг "Шаҳризода"си, И.Штрауснинг "Штраусиана"си Галия Измайлова саҳнага қўйган дастлабки балет асарлари бўлиб, томошабинбоплиги, спектакл қаҳрамонлари характерининг ёрқинлиги ва саҳналаштирувчи режиссёр-балетмейстер фикр-ўйларининг мустаҳкамлиги билан ажралиб туради. Балетмейстернинг кейинги ишлари — М.Равелнинг "Болеро"си, Л.Минкуснинг "Дон-Кихот"и, О.Меликовнинг "Севги афсонаси" ва "Икки дил достони" ижодкорнинг балетмейстерлик услуби ва ихтирочилигини белгилаб берди.

Галия Измайлова ўзбек композиторларининг асарларига дадиллик билан қўл урди. Қисқа вақт ичида театр репертуари Икром Акбаровнинг "Орзу" ва "Лайли ва Мажнун", Мухтор Ашрафийнинг "Севги тумори", Георгий Мушелнинг "Кашмир афсонаси" балет асарлари билан бойиди. Миллий балет санъатимизнинг яна бир улуғ дарғаси — Мухтор Ашрафий ўзининг "Мусиқа менинг ҳаётимда" китобида бу тиниб-тинчимас ижодкор тўғрисида шундай деган эди: "Г.Измайлова ўз меҳнати ва истеъдоди туфайли... ўзбек балетининг [illegible] айланди".

Ҳа, бу қиролича 70 йил давомида ўзбек санъатини, маданиятини жаҳон халқлари олдида кўз-кўз қилди. "Ҳали-ҳали эсимда, — хотирлади санъаткор, — бир кун машқ пайтида хуноб бўлиб, кўзларим ёшга тўлиб кетганини кўриб, Уста Олим Комилов олдимга келиб бошимни силадилар-да, кўз ёшларимни қадоқ қўллари билан артиб, шундай дедилар: "Биласанми она қизим, бизнинг санъатда қўлларимиз асосий куч ва асосий восита. Улар енгил, ўта нозик бўлиб, қалбимизда кечаётган барча ҳис-туйғуларни ифодалаб бериши лозим. Қўлларимиз — бизнинг тилимиз ва дилимиз. Улар оддий рақс ҳаракатларига жон олиб кириши керак. Шунинг учун кўпроқ қалбингга қулоқ солиб, қўлларингни керакли жойда ишлата билишинг зарур". Устознинг ўша сўзлари менга ишонч бериб, ишимда асосий пойдевор бўлиб хизмат қилди.

— Сиз улкан устозларни кўрган санъаткорсиз. Айтинг-чи, ўзингиз ҳам шогирдларингиз билан фахрлана оласизми?

— Биласизми, ҳаётда, умуман, турмушда устоз ва шогирд ҳамкорлиги, уларнинг бирлиги нафақат соҳа тараққиётида, балки давлат тараққиётида ҳам катта аҳамият касб этади. Юртимизнинг гуллаб-яшнашида, асрлар давомида ривожланиб келаётган фан ва маданият соҳасида бу бирликнинг кучи катта бўлди. Академик Қори-Ниёзий ва буюк олим Обид Содиқовлар санъатимни эъзозлар эдилар, шу туфайли мен улар билан бир неча марта суҳбатлашишга муяссар бўлганман. Уларнинг ўз шогирдларига бўлган ҳурмат-иззати ва меҳрини жуда яхши биламан. Бу олимлар доимо ўз ишларини ва улуғ кашфиётларини шогирдларининг изланишлари ва юксалишлари билан боғлардилар. Мен ўз фаолиятим давомида улардан кўп нарсани ўргандим ва кейинчалик ишимда устозларим анъаналарини бу олимларнинг кенг дунёқараши билан боғладим. Натижа, назаримда, ёмон бўлмади.

Энг биринчи шогирдларим,

Ўзбекистон халқ артистлари Гули Ҳамроева бугун Миллий рақс ва хореография Олий мактабининг ректори, Замира Давлетмуротова театримизнинг катта ўқитувчи мураббийи, Феруза Саъдуллаева эса Тошкент давлат мусиқали (оперетта) театрининг бош балетмейстери сифатида меҳнат қилиб келмоқдалар. Ўзбекистонда хизмат кўрсатган артистлар, балетимизнинг ёрқин юлдузлари Ҳасан Бозоров Австрияда, Шавкат Турсунов Туркияда фаол меҳнат қилмоқдалар. Раъно Каримова эса Москва катта театрида устоз раққоса ва мураббий бўлиб ишлайди. Бугун шогирдларимнинг шогирдлари ҳам ўзбек рақс санъати ривожига катта ҳисса қўшиб, ўзбек халқининг бағрикенглигини ва унинг асрлар оша тўплаган бой тажрибасини олам узра ёймоқдалар. Шогирдларим ҳали-ҳали мени излашади, мен билан ишламоқчи ва машқ ўтказмоқчи бўладилар. Ахир, бу бахт эмасми!

— Фаолиятингиз давомида мисли кўрилмаган катта ютуқларга эришдингиз, ўзбек санъатини, Ўзбекистонни бошқа давлатларга танитдингиз. Айтинг-чи, сиз учун Мустақиллик байрами ва умуман Мустақиллик нимани ифода этади?

— Балки менинг ўтган асрдаги ҳаётим ва фаолиятим сиёсий тўсиқлар билан боғлиқ бўлмагандир. Лекин у пайтдаги ҳаётим катта бир денгизнинг кўзга кўринмас томчиси эди. Ахир, бир вақтлар — шўролар даврида айрим истеъдодли инсонлар ва ижодкорларнинг ҳаёти не кўйларга тушмади дейсиз. Ҳаётим мобайнида юзлаб хорижий мустақил давлатларда бўлдим, уларнинг турмуши ва маданияти билан юзлашдим. Уларнинг турмуш тарзи узоқ йиллар давомида мустақиллик шароитида кечаётган бўлса, биз атиги 17 йилдан буён мустақил умр кечиряпмиз. Лекин шу 17 йил давомида юртимизда шундай ўзгаришлар рўй бердики, уларни жаҳондаги бошқа бирор-бир давлатнинг хорижий фуқароси чуқур англаб, икки тузум орасидаги ўзгаришларни тарозининг икки палласига қўйиб таққослаши мушкул. Аллоҳ-таолога шукурлар бўлсинки, мустақиллик шароитида давлатимиз ниҳоятда тез ривожланиб, халқимизнинг турмуши сезиларли даражада илгарилаб бормоқда. Шунинг учун Мустақиллик байрами ва умуман Мустақиллик нимани ифода этади, деган саволингизга лўнда жавоб шуки, у барчамизни, менинг ва тенгдошларимнинг, дунёдан ўтиб кетган ота-боболаримизнинг, бугунги Ўзбекистон ёшларининг энг улуғ орзу-ниятлари ва умидлари рўёбга ошган кун. Яқинлашаётган улуғ байрам билан барча ўзбекистонликларни чин юракдан табриклайман, уларга узоқ-умр, соғлик-саломатлик тилайман. Юртимиз ҳамиша омон бўлсин, халқимиз ҳеч қачон дарду алам нималигини билмасин.

— Галия Баязитовна, биз ҳам сизга барча газетхонлар номидан тинчлик-омонлик ва мустаҳкам саломатлик тилаймиз. Дўсту-биродарларингиз, қадрдон шогирдларингиз бахтига доимо омон бўлинг.

Аҳмаджон РАҲИМОВ,
санъатшунос

ЁШЛАР ЙИЛИ «НИҲОЛ»ЛАРИ

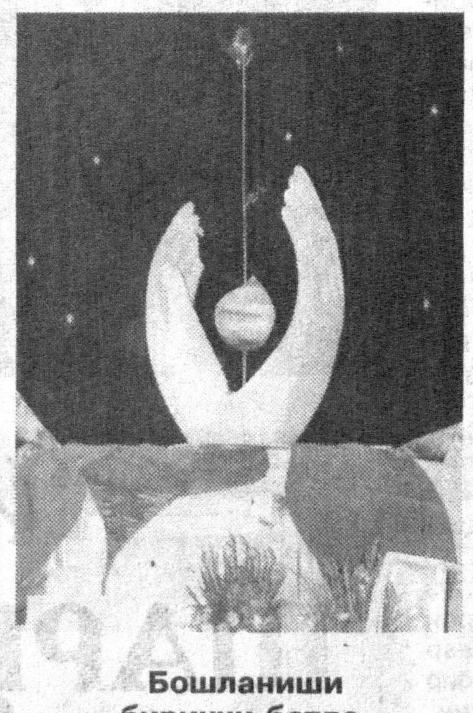

Бошланиши биринчи бетда.

Эстрада йўналиши бўйича: Рашид Хожасов (Қорақалпоғистон), Муҳаббат Меҳмонова (Навоий), Раъно Авазова (Самарқанд), Саида Саидбекова (Сирдарё), Сирожиддин Файзиев (Сурхондарё), Саъдулло Бадалов (Қашқадарё), Бунёд Саидов (Хоразм), Зиёда Қобилова, Ойбек Алимов, Нигора Исмоилова (Тошкент); мумтоз қўшиқ йўналишида: Шавкат Эргашев (Наманган), Гулмирахон Абдулахатова (Андижон), Илёс Арабов (Бухоро); мусиқа ижрочилиги йўналишида: Беҳзод Абдураимов (Тошкент шаҳри); опера ижрочилиги йўналишида: Азамат Муҳаммаджонов (Фарғона); рақс санъати йўналишида: Дилноза Шерматова (Тошкент шаҳри) "Ниҳол" мукофотига сазовор бўлдилар.

Ғолибларга мукофотлар мухлислар ҳузурида тантанали равишда топширилди. Томошабинлар олдинги йилларда мазкур мукофотни қўлга киритган санъаткорларни ҳамда бу йилги "Ниҳол" совриндорларини олқишлар билан кутиб олдилар. Соврин эгаларига мукофотни таниқли хонандалар, устозлар топширдилар. Шунинг ўзида ҳам рамзий маъно бор. Бугунги "Ниҳол"лар эртага илдизи мустаҳкам дарахтга, устозларнинг муносиб давомчилари, халқ меҳри ва ишончини оқлашга қодир ижодкор бўлиб етишишларига умид ва даъват бор. Ёш истеъдодлар мукофотларни юртимизнинг таниқли санъаткорлари — устоз қўлидан олар экан, ҳаяжон ва хурсандчиликларининг чеки йўқ эди.

— Бугун жудаям бахтиёрман, — дейди мумтоз қўшиқ йўналиши бўйича "Ниҳол" мукофотининг совриндори бухоролик Илёс Арабов. — "Ёшлар йили"да биз ёшларга қаратилаётган эътибор, кўрсатилаётган ғамхўрликлар учун Президентимизга алоҳида миннатдорлик билдирмоқчиман. "Ниҳол" мукофотини қўлга киритганим, менинг санъат оламидаги илк, энг катта ютуқларимдан бири. Бунинг учун устозим, Ўзбекистонда хизмат кўрсатган артист Малика Зиёевага раҳмат деймам. Барча ютуқларга шу инсоннинг ёрдами туфайли эришдим. Яқинда Малика опа билан Францияда ижодий сафарда бўлиб қайтдик. Катта-катта залларда концертлар бердик. Французларнинг миллий мумтоз қўшиқчилигимизга бўлган эътиборини кўриб ғурурландим. Яқин келажакда ўзбек мумтоз қўшиқчилиги нафақат Европа, балки бутун дунёни забт этади. Бунинг учун эса биз — ёш ижодкорлар доимо изланишимиз, ўз устимизда тинмай ишлашимиз лозим. "Ниҳол" мукофотининг масъулияти ҳам шунда.

— Ҳозир жудаям ҳаяжондаман. Тасаввур қилинг, саккиз мингдан зиёд ёшлар ичидан мени ушбу нуфузли мукофотга лойиқ топишди, — дея ўз хурсандчилигини баён қилади эстрада йўналишида "Ниҳол" мукофотини қўлга киритган самарқандлик Раъно Авазова. — Тўғриси, бу мукофотни умид қилгандим-у, лекин уни қўлга киритаман деб ҳеч ўйламагандим. Устозларимга раҳмат. "Ниҳол" зиммасга янада каттароқ масъулият юклади. Мени бу мукофотга лойиқ топган инсонларнинг ишончини оқлашга, миллий эстрадамиз ривожига муносиб

ҳисса қўшишга ҳаракат қиламан.

Истеъдодли ёшларга, юрт "ниҳол"ларига кўрсатилаётган бундай ғамхўрликлар келажакда санъатимизнинг гуллаб-яшнашига, жаҳон санъатида ўзининг муносиб ўрнини эгаллашига янада кенг йўл очиши, шубҳасиз.

Тадбирда танлов ғолиблари ҳамда таниқли хонандалар ижросида концерт намойиш қилинди.

Жамшид МАТЁҚУБОВ

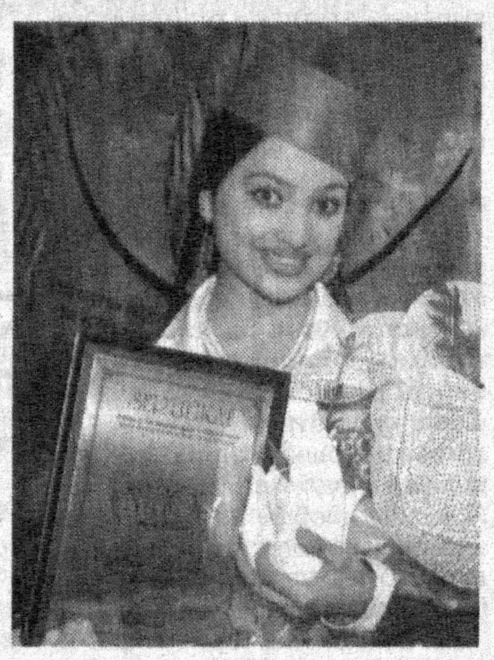

ҲАЖВИЙ РОЛЛАР УСТАСИ

Қутлаймиз!

Ўзбекистонда хизмат кўрсатган артист Абдуғани Абдураззоқов Каттақўрғондаги Абдулҳамид Мажидий номли театрнинг назарга тушган санъаткорларидан бири ҳисобланади. Кулгию ҳажвга мойил саҳна соҳиби маҳоратидан томошабинлар ҳамиша катта завқ олишади.

А.Абдураззоқов санъатда атоқли санъаткорлар — Карим Зокиров, Сойиб Хўжаев, Ғани Аъзамовларнинг "йўллари"ни танлаган. Зарур бўлса, Сойиб ака яратган Тошболта ошиқнинг айнан "ўзи" бўлолади. Карим Зокировнинг "Мулладўст"ини боплаб ижро этади. Михаил Давидовнинг "Ҳидоятхон махсуми"га сайқал бериб, мухлисларни лол қолдиришга қодир. Унинг ижросидаги "Чайқовчи" ҳажвий қўшиғи қарийб ўттиз йилдан бери "нишонга" бехато тегмоқда.

... Абдуғани асли Тошкент вилоятининг Бекобод туманида туғилган. Ўрта мактабни битиргач, Шаҳрисабздаги механизация техникумига ўқишга киради. Билим даргоҳи бадиий ҳаваскорлик тўгараги фаол иштирокчиси бўлган Абдуғани кейинчалик Шаҳрисабздаги Халқ театрида ишлай бошлади. Бу орада ҳарбий хизматни ҳам ўтаб қайтди.

1970 йили Каттақўрғон ўзбек давлат драма театри жамоаси иқтидорли ёш артистни илиқ қарши олди. У Сора Мелиева, Зубайдулла Рўзиев, Ҳамрохон Омонова, Шамсиддин Аминов, Хуррам Истамов, Абдулла Сотиболдиев, Адилмахон Суяроваларнинг иш тажрибаларини жиддий ўрганишга ҳаракат қилди.

Комил Яшиннинг "Тор-мор" драмасидаги Имом, "Нурхон"даги Ҳузурхўжа, Г.Хугаевнинг "Хотинимнинг эри" асаридаги Пўлат, Ҳайитмат Расулнинг "Онаси ўпмаган қиз" комедиясидаги Али, Саид Аҳмаднинг "Келинлар қўзғолони"даги Тўхта, Абдулла Қаҳҳорнинг "Тобутдан товуш"идаги Қори, Яздон Худойқуловнинг "Гулнома" драмасидаги Қози Исроил каби юзга яқин роллари, ранг-баранг ҳажвий қўшиқлари мухлислар олқишига сазовор бўлди. Ҳалол хизматлари боис Ўзбекистонда хизмат кўрсатган артист, унвонига сазовор бўлган санъаткор ҳамон саҳнада унутилмас образлар яратмоқда.

1991 йили Ўзбекистон телевидениеси адабий-драматик кўрсатувлар Бош муҳарририяти (режиссёр Ҳамид Қаҳрамонов раҳбарлигида) Абдуғани Абдураззоқовнинг кўп йиллик ижодий фаолияти хусусидаги видеофилмни томошабинлар ҳукмига ҳавола этди.

Наврўз ва Мустақиллик байрамлари тантаналарида А.Абдураззоқов ижодий фаолиятининг янги-янги қирраларини намойиш этмоқда.

Бугун қутлуғ ёшини нишонлаётган саҳнамизнинг фидойиси Абдуғани Абруаззоқовга бардамлик, ижодий баркамоллик тилаймиз.

Абдуазиз ҲОШИМОВ,
Мэлс ТОШЕВ

Бир ҳафта давомида пойтахтимиздаги Алишер Навоий номли Санъат саройида, Тошкент вилоятида ва Самарқанд шаҳрида ўтган Туркманистон кино санъати кунлари ниҳоясига етди. Ўзбекистондаги Туркманистон элчихонаси, "Ўзбеккино" Миллий агентлиги ва "Туркманфилм" ҳамкорлигида ташкил этилган мазкур анжуман давомида кино мухлислари туркман ижодкорлари томонидан яратилган бир нечта бадиий ва ҳужжатли филмларни томоша қилдилар, режиссёрлар ва актёрлар билан учрашувлар ўтказдилар.

ТУРКМАН КИНОСИ КУНЛАРИ ЯКУНЛАНДИ

"Очиғини айтсам, ўзбек ерини, ўзбек филмларини, ўн йиллаб ҳамкорлик қилган ҳамкасбларимизни соғиниб қолган эканмиз, — деди "Туркманфилм" Миллий агентлиги раиси ўринбосари Башим Агаев. — Биз минг йиллардан буён қўшничилик қилиб келаётган қардошларимиз. Мазкур кино кунлари фақат кинода эмас, санъатнинг бошқа соҳаларида ҳам дўстона алоқаларнинг жадаллашувига ёрдам беради".

Актёр ва режиссёр Тайгелди Аллаёров дўстлари даврасида эканидан ҳаяжонини яширолмади. "Кейинги ўн йилликда яратган энг яхши ленталаримизни ўзбек томошабинларига тақдим этдик, — деди у. — Туркман киноси ўтган даврда самарали фаолият юритди, турли мавзуларда кўплаб филмлар яратдик. Шубҳасиз, асосий эътиборни миллий кинематографияга қаратдик. Зеро, бугун бу мавзу фақат биз учун эмас, бутун дунё учун қизиқарли ва долзарб бўлиб турибди. Чунки ҳар қандай халқни филмлари орқали дунё таниб олади".

Туркман киноси кунларининг айни август ойида ўтганида ҳам ўзига хос ҳикмат бор. Бу ҳақда Туркманистоннинг Ўзбекистондаги Фавқулодда ва мухтор элчиси Солтанали Пирмуҳамедов кино кунлари очилиши маросимида шундай деган эди:

"...Август кунларини танлаганимиз бежиз эмас. Ўзбекистон халқи ўзининг улуғ байрами — Мустақиллик кунига қизғин ҳозирлик кўраётган кунларда туркман киноси кунлари бўлиб ўтади. Бу сизнинг қуёшли юртингиз ўз ватанига айланган шу ерда яшаётган туркманлар учун ўзбекистонликлар учун ўзига хос байрам туҳфасидир. Бу байрам юртингизда жуда кенг миқёсда нишонланади. Асосийси, мазкур байрам ҳамиша халқингизнинг ўз танлаган йўлига ишончини, ўз йўлбошчиси атрофидаги жипслигини намойиш этиб келади. Биз ҳам сизларнинг ютуқларингиздан қувонамиз ва сиз билан бирга байрам қиламиз".

Туркман ва ўзбек кинематографчилари бир ҳафталик филмлар кўриги, дўстона мулоқотлар, ижодий учрашувлар сўнгида ўзаро давра суҳбатида йиғилдилар. Кўрилган филмлар юзасидан фикр алмашиб, навбатдаги ҳамкорлик режалари хусусида келишиб олинди. Ҳар икки юрт кино ижодкорлари бундай анжуманларни ўтказиш фойдали эканини таъкидладилар.

Ф.ФАХРУТДИНОВА

ОХУНЖОННИ ЭСЛАБ...

Охунжон Мадалиев номини эслашимиз билан кўз олдимизда камтарин, маданиятли, ширали овози, ёқимли қўшиқлари билан мухлислар эътиборини қозонган санъаткор қиёфаси намоён бўлади. У атиги 37 йиллик қисқа умри давомида халқимизга кўплаб гўзал қўшиқлар, ўзи яратган боғу-роғлар, бунёд қилган дам олиш масканларини қолдирди.

Хонанда томонидан ижро этилган "Йиғладим", "Марғилонда Кумушни кўрдим", "Фарғона гўзали", "Отажон", "Афғонистон","Кўнглимда бир ёр", "Туркман қизга уйланаман" каби жуда кўплаб қўшиқлар мухлислар қалбидан жой олди. У нафақат лирик қўшиқларни, балки ўзбек мумтоз ашулаларини ҳам қиёмига етказиб куйлаган. Унинг ижросидаги "Кўча боғи — 2", "Шитоб айлаб", "Топмадим" каби ашулалар тингловчилар ёдидан кўтарилмайди. Албатта, унинг қўшиқчи бўлиб элга танилишида устозлари, қолаверса у эргашган санъаткорларнинг ҳиссалари жуда катта.

17 август куни Ғафур Ғулом номидаги маданият ва истироҳат боғида "Барҳаёт сиймолар" туркумидан Охунжон Мадалиев хотирасига бағишланган хотира куни ўтказилди. Тадбирда кўплаб санъаткорлар мусиқашунос ва санъатшунос олимлар, Охунжоннинг устоз ва шогирдлари, фарзандларию яқинлари, мухлислари қатнашдилар.

Хотира тадбирида Ўзбекистон санъат арбоби, санъатшунослик фанлари доктори Рустам Абдуллаев Охунжон Мадалиевнинг ижрочилик маҳорати ва ўзига хос услуби ҳақида сўзлади. Охунжоннинг устози Қиличбек Тожиев шогирдининг санъатга кириб келиши ва иқтидори тўғрисида тўлқинланиб гапирди. Тадбирда эл севган санъаткорлар Аҳрор Усмонов, Самандар Ҳамроқулов, Умид Шаҳобов, Фаррух Комилов ҳамда Фарғона водийсидан келган ёшлар ўз қўшиқлари билан иштирок этдилар. Тадбир сўнгида Охунжоннинг фарзанди Қиличбек Мадалиев ўз концерт дастурини намойиш этди. Хотира тадбирига келган мухлислар, пойтахт меҳмонлари яна бир маротаба Охунжонни эсладилар ва унутилмас таассуротлар билан қайтдилар.

Мирзааҳмад СОДИҚОВ

Еттинчи қитъа

“ИЛҲОМ ПАРИСИ ШАРҚҚА ЧОРЛАМОҚДА”

XIX аср Европа шеърияти хусусида сўз юритганда, аввало уч буюк аллома, уч забардаст шоир — Гёте, Байрон ва Пушкин номлари тилга олинади. Бу замондош сўз усталари нафақат Европа шеърияти, балки жаҳон адабиётининг ривожига ҳам салмоқли ҳисса қўшишган, ўзбек шеъриятининг камолига ҳам улар меросининг муайян таъсири бор. Шеъриятимиз салафлари Чўлпон, Усмон Носир, Ойбек, Ғафур Ғулом, Ҳамид Олимжон, Уйғун ва Зулфияхонимдан тортиб Эркин Воҳидов, Абдулла Орипов, Муҳаммад Али, Омон Матчон, Рауф Парфи, Абдулла Шер сингари таниқли шоирларимиз ҳам улар ижодидан баҳраманд бўлганлар, асарларини она тилимизга таржима қилганлар.

Гёте, Байрон ва Пушкин ижодида Шарқ мавзуси, шарқона гўзаллик ва анъаналар юксак дид ва кўтаринки руҳ билан бадиий талқин этилган. Олмон шоири Иоханн Вольфганг Гёте(1749 — 1832)нинг “Ғарбу Шарқ девони”, рус шоири Александр Сергеевич Пушкин(1799 — 1836)нинг “Қуръонга татаббу”, “Боғчасарой фонтани”, “Шоҳ Салтан ҳақида эртак” ва инглиз шоири Жорж Гордон Байрон (1788 — 1824)нинг “Шарқ қиссалари” асарлари жаҳон адабиётининг гўзал намуналаридир.

Инглиз романтизми яловбардори, ўз даврининг оташнафас шоири Байрон ижодида Шарқ ва шарқона оҳанглар талқини алоҳида ўрин эгаллайди. Шоир ўз поэмаларида Шарқ нафосатини, унинг ошуфта табиатини, афсона ва ривоятларини бадиий образлар орқали моҳирона тасвирлабгина қолмасдан, Шарқ манзараларига ўзи яшаган замон руҳини сингдирди, романтик жўшқинлик, исёнкор кайфият билан асарларини безади. Гўзаллик ва ёвузлик ўртасидаги аёвсиз курашда шарқона эзгуликнинг ғалабаси ва инсониятни азоб-уқубатдан халос этишига бўлган ишонч шоир поэмаларида бош мақсад, етакчи ғояга айланган.

Дарвоқе, Байронга қадар ҳам инглиз шеъриятида Шарқ мавзуси қаламга олинган эди. Машҳур шоирлар Кристофер Марло(1564 — 1593)нинг “Буюк Темур”(1587) ва Жон Драйден(1631 — 1700)нинг “Аврангзеб”(1675) трагедиялари инглиз театрлари саҳнасини безаб, томошабинлар олқишига сазовар бўлган эди. Шундан сўнг бу анъаналар давом этиб, 1704 йили “Араб эртаклари” инглиз тилига таржима қилинади. 1721 йили эса машҳур француз адиби Монтескёнинг “Форс номалари” романининг инглиз тилида нашр қилиниши адабий давраларда Шарқ воқелигига нисбатан катта қизиқиш уйғотди. Бу асарлар мазмунидан илҳомланган инглиз адиблари ҳам шарқона мавзуларда поэма ва қиссалар ёзишга киришдилар. 1786 йили Уилям Бекфорднинг "Ватек, араб қиссаси" поэмаси босилиб чиқади ва ёш романтик шоирлар даврасида катта шов-шув уйғотди. Кўп ўтмай илк романтизм оқими вакиллари Роберт Саути(1774)нинг “Талаба-бузғунчи”(1801), “Кехаманинг қарғиши”(1810), Томас Мур(1779-1852)нинг “Лола Руҳ”, Сэмюэл Колридж(1772 — 1834)нинг “Қублахон”(1797) каби шарқона мавзудаги поэмалари инглиз шеъриятига Шарқ руҳини олиб кирди.

"Шарққа қараб йўл олайлик, Шарқни куйлайлик, уни образларда мадҳ этайлик, – деб ёзади Байрон маслакдош дўсти шоир Томас Мурга. – Шимол, Жануб ва Ғарбда қаламга олгулик мавзу қолмади. Илҳом париси мени ҳам Шарққа чорламоқда, Шарқда ҳикмат кўп!" 1813 — 1816 йиллар давомида Байрон ўзининг романтик ҳиссиётларга бой “Шарқ қиссалари” туркумига кирувчи поэмаларини ёзади. Туркумдан ўрин олган “Гяур”(1813), “Абидосслик келин” (1813), “Қароқчи” (1814) “Лара” (1814), “Коринф қамали” (1816), “Паризина” (1816) поэмаларида шоирнинг танҳоликда кечган ўй-мушоҳадалари, ватандан йироқдаги кечинмалари, Шарқ мамлакатларига қилган сафар таассуротлари ифода этилганди. Уларда романтик туйғуларга бой шоирнинг жўшқин қалби шарқона нафосат оғушида таскин топгандек, аламли вужуди ва исёнкор табиати Шарқ мамлакатларида кечаётган озодлик ҳаракатларини (Байрон бу йиллар Италиядаги корбонарийлар ҳаракатини қўллаб-қувватлайди, унга моддий ёрдам бериб туради) олқишлаш билан ором олгандек бўлади.

Байроннинг Шарқ мавзуидаги илк поэмаси “Гяур”даги воқеалар унинг шеърий достони “Чайльд Ҳарольднинг саёҳати”га ўхшаб кетади, Ҳасан, Лайли ва Гяур образлари “Гяур” поэмасида ҳам иштирок этади. “Гяур”да ёвуз ҳукмдор Ҳасан хотини Лайлини бевафоликда айблаб, сувга чўктиради. Соҳибжамол Лайли ва Гяур ўртасидаги жўшқин муҳаббат шу тариқа якун топади. Гяур машуқаси Лайли учун унинг ёвуз эри Ҳасандан ўч олмоқ мақсадида арнаут қабиласи исёнида иштирок этади ва Ҳасанга улар кўмагида тузоқ қўяди. Лайлининг фожеали ўлими, пок севгининг ёвузлик қаршисида ҳалокатга учрагани инглиз ўқувчисини ҳаяжонга солади, унда ёвузликка қарши нафрат уйғотади. Поэмадаги шарқона нафосат, гўзал табиат ва фусункор сарой кўринишлари китобхонга завқ беради.

Байрон ўзининг шарқона поэмаларини яратаётган пайтда Англияда, умуман, Ғарб адабиётида Шарқни бузиб талқин қилувчи готик (“ваҳшатли роман”) романлар мавжуд эди. Бу романлар ўқувчида “ёввойи Шарқ” тушунчасини уйғотишга қаратилган бўлиб, Байрон ўз поэмаларида бундай талқиндан йироқ бўлишга интилади. “Мен шарқона колоритни, хулқлар ва урф-одатларни бузиб қўймаслик мақсадида имкони борича воқеаларни ҳаққоний тасвирлашга ҳаракат қилаяпман”, деб ёзади у дўсти ва ношири Жон Мерреюга. Байроннинг замондоши, машҳур романнавис Вальтер Скотт ҳам унинг “Шарқ қиссалари” туркумига баҳо бериб: “... поэмаларда шарқона пейзаж сюжетнинг олд саҳнасида юксак маҳорат билан тасвирланадики, унда биронта ҳам ортиқча детални, ноўрин тасвирни тополмайсан”, деб ёзган эди. Байроннинг “Қароқчи” поэмасини ўқиган замондошлари ундан нима учун Европанинг тақдирини номаълум бир корсикалик йўлтўсарга ишониб топширгани ҳақида сўрашганда, адиб Конрад образида буюк Наполеон қиёфасини тасаввур қилганини айтади. Дарҳақиқат, Байрон “Шарқ қиссалари”ни ёзаётганида император Наполеоннинг зафарли юришларини қўллаб-қувватлаган, уни республикачи, Европани монархиядан халос этувчи одил ҳукмдор, деб ҳисобланганди. Ҳатто у 1814 йилда мағлуб император Наполеон Бонапартга бағишланган одасини ёзиб, Эльба оролига сургун қилинган ҳукмдорни “Сен буюк Темурсан!” (Thou Timour!) дея олқишлайди.

Байроннинг “Лара” поэмасидаги воқеалар Испанияда кечади. Асар қаҳрамони Лара маҳаллий феодал бўлса-да, деҳқонлар тарафида туриб, уларнинг ҳақ-ҳуқуқларини ҳимоя қилади. Лара феъл-атвори, хатти-ҳаракатлари билан “Қароқчи”даги Конрадга ўхшаб кетади. Аммо у исёнкор эмас, Лара фақат ўз мол-мулкини сақлаб қолиш, душманларидан қасос олиш ниятида деҳқонлар ҳаракатига сардорлик қилади. Байроннинг Шарқ туркумига кирган охирги поэмаси “Паризод” мазмунан “Абидосслик келин”га ўхшайди. Асардаги воқеалар Италияда содир бўлса-да, унда тасвирланган удум ва урф-одатларга шарқона тус берилган, бадиий образларда Шарқ анъаналари талқин қилинган.

Хуллас, Байроннинг Шарқ мавзуидаги поэмаларида Яқин Шарқ мамлакатлари, хусусан, Греция, Туркия, Албания ва Италияда кечган воқеалар тафсилотлари бадиий образларда талқин қилинган, улардаги афсона ва ривоятларга замон руҳи, ижтимоий ҳаёт ҳамда сиёсий курашлар тавсифи сингдирилган эди. Шоир “Шарқ қиссалари”да ўзининг христиан ва ислом дини ақидаларига бўлган муносабатини ҳам билдириб ўтган. Айниқса, “Авесто”га катта ҳурмат билан мурожаат қилган. Шоирдаги оташпарастлик ақидалари ва адолат тангриси Ахурамазда таълимотига хайрихоҳлик кайфияти унинг “Манфред” (1817) драматик достонида ҳам ўз аксини топган.

Байрон ижоди давомида “Шильон тутқини”(1816), “Чайльд Ҳарольднинг саёҳати”(1809 — 1817), “Каин”(1821), “Манфред”(1817), “Бронза асри”(1823), “Дон Жуан”(1818-1823) каби йирик достонлар, “Туш”(1816), “Шильон сонети”(1816), “Зулмат”(1816), “Луддитлар қўшиғи”(1816), “Прометей”(1816), “Наполеон Бонопартга ода”(1814), “Кўнглим менинг қоронғу”(1814) каби юздан ортиқ шеър, сонет ва одалар ёзди.

Даврининг исёнкор шоири, озодлик ва ҳур ҳаёт куйчиси Байрон тазйиқ ва бўҳтонларга дош беролмай, 1816 йили ватанини тарк этади. Дастлаб Швейцария, кейин Италия ва Венецияда яшаган шоир 1823 йилнинг июнида Грецияда кечаётган озодлик ҳаракатига ёрдам бериш ниятида ўзи қурдирган “Геркулес” кемасида йўлга чиқади. Йўлда безгак касалига мубтало бўлган шоир ниятига етолмай, 1824 йилнинг 19 апрелида ўттиз олти ёшида вафот этади.

Жорж Байрон асарлари ўтган йиллар давомида жаҳоннинг деярли барча тилларига таржима қилинди. Шоир ижоди ҳақида юзлаб мақола ва китоблар ёзилган. Байрон шеърияти ўзбек китобхонларига ҳам яхши таниш. 1974 йил шоир асарларининг “Сайланма”-си ўзбек тилида босилиб чиқди. Унга адибнинг Ҳамид Олимжон, Мақсуд Шайхзода, Шукрулло, Жуманиёз Жабборов, Муҳаммад Али, Рауф Парфи каби забардаст шоирларимиз томонидан таржима қилинган асарлари жамланган. 1988 йил Байрон таваллудининг 200 йиллиги муносабати билан унинг машҳур “Дон Жуан” драматик достонини шоирларимиз Абдулла Шер (инглиз тилидан) ва Сулаймон Раҳмон (рус тилидан) ўзбекчалаштирдилар. Шоир ижоди ҳақида ўзбек адабиётшунослигида ҳам қатор тадқиқотлар яратилган, ўрта ва олий мактаб дарсликларига унинг ижоди намуналари киритилган.

Муҳаммаджон ХОЛБЕКОВ,
филология фанлари доктори, профессор

Дунё — кенг...

ФРАНЦИЯНИНГ “ЮРАГИ”

Франция нафақат Европа, балки бутун жаҳонда ўзининг бетакрор шаҳарлари, бой музейлари, сўлим табиати билан машҳур. Бу мамлакат ҳар йили дунё бўйича энг кўп сайёҳни қабул қилади. Хўш, Европа “гўзали”нинг айнан қайси масканлари жозибали? Бу ҳақда Associated Press ахборот агентлиги қуйидаги маълумотларни беради.

Мамлакатдаги энг машҳур қадамжо Париж Биби Марям ибодатхонасидир. Бу ерга ўтган йили ташриф буюрган сайёҳлар сони рекорд натижани қайд этди: 13,6 миллион киши. Иккинчи ўринни йил давомида 10,5 миллион сайёҳни қабул қилган Монмартр шаҳридаги Сакре-Кер ибодатхонаси эгаллаган бўлса, учинчи ўринга саккиз миллион киши ташриф буюрган Лувр музейи муносиб кўрилди.

Кейинги ўринларни Эйфел минораси ҳамда Помпиду марказий санъат музейи эгаллаган. Маҳаллий “Le Parisien” газетасининг маълумот беришича, сайёҳлар Помпиду музейига асосан ҳайкалтарош Альберто Жакометти ва рассом Ива Кляйна асарларини томоша қилиш ташриф буюришаркан.

Франциянинг яна бир нашри “Le Figaro”нинг ёзишича, энг машҳур ўнталикдан Осиё, Африка ва Океания мамлакатлари санъати музейи ҳам илк марта жой олган.

Шуни ҳам қайд этиш керакки, Биби Марям ва Сакре-Кер ибодатхоналарига кириш текин бўлса, дунёдаги энг машҳур музей — Луврни томоша қилиш учун ўртача ўн евро тўлаш керак.

ГУГУРТЛИ МИНОРА

Белоруссиялик Александр Бендиков 18 минг дона гугурт чўпидан антиқа пирамида ясади, дея хабар беради «Интерфакс» ахборот агентлиги.

Ҳайратланарлиси, нақ юз қаватли ўзига хос минорани бор йўғи шампан виноси қопқоғига тиқилган иккита гугурт чўпи ушлаб турибди, холос. Пирамидани ясаш учун Бендиков бутун ёзги таътили давомида ҳар куни икки-уч соат тер тўккан. Александрнинг айтишича, у аввал ҳам мана шундай пирамида ясаган, лекин ҳали ниҳоясига етмаган 14 минг чўпдан иборат минора эҳтиётсизлик туфайли қулаб кетган.

Ўз асарини муаллиф Пекин олимпиадасида иштирок этаётган ватандошларига бағишлаб “Ғалаба кубоги”, дея номлаган. Александр, шунингдек, Гиннеснинг рекордлар китобига меҳнат маҳсулини қайд қилишларини сўраб ариза берган. Эслатиб ўтамиз, бу белоруснинг номи аввал ҳам домино доналари, шиша идишлар ва тангалардан улкан пирамидалар ясагани боис Гиннес китобига ёзиб қўйилган.

БЕҲБУДИЙНИНГ СЎНГГИ КУНЛАРИ

Янги ҳужжат ва далиллар

Бошланиши тўртинчи бетда.

Бухорода амирлик ағдарилгандан кейин, амир Қарши шаҳрига қочиб келади. Бу шаҳар ҳозирги вақтда Беҳбудий деб аталади. Амирни аксилинқилобий ташкилот аъзолари қизғин кутиб олади. Амирнинг имдоди билан ўша пайтда Қарши шаҳрида яшаётган овруполикларга нисбатан миллий қутқу асосида қирғин амалга оширилади. Оқибатда 800 га яқин овруполиклар ўлдирилади. Қонли ўч олишдан аёллар ва болалар четда қолмаган.

Қарши шаҳрига қизил армиянинг олиб кирилиши (28 август 1920 йил) муносабати билан аксилинқилобий ташкилот аҳоли ўртасида қуролли қўзғалон кўтариш ҳақида тинимсиз ташвиқот олиб боради. Қуролли қўзғалон шўро ҳукуматига ва қизил армияга қарши амалга оширилиши кўзда тутилган эди. Аксилинқилобий ташкилот аҳолининг омилигидан фойдаланиб, ўз мақсадига эришишга муваффақ бўлади.

Юқорида номлари зикр этилган кишилар қўзғалон вақтида кўнгиллиларнинг ғоявий раҳбарлари сифатида кураш бошида турадилар, ўзлари ҳам қўзғалонда фаол иштирок этадилар, ҳатто, ҳар бири алоҳида қўзғалончи гуруҳларни бошқариб, қизил армияга қарши курашадилар.

Муҳаммад Раҳимбек ва Хўжаназар Инатуллаевлар бош бўлган қўзғалончиларнинг биринчи ҳаракати Қарши темир йўли шохобчасини кўпориб ташлаш бўлади. Темир йўл ашёлари талон-тарож этилади, ишчилар ва темир йўл ходимларини қамоққа олишлар, калтаклашлар, отиб ташлашлар амалга оширилади. Худди шундай манзара Қарши шаҳрида ҳам вужудга келади. “Ёш бухороликлар”нинг инқилобчи арбоблари ялпи равишда қамоққа олинади, улардан бири таниқли арбоб бўлган ўртоқ БЕҲБУДИЙ жўнбушга келган собиқ амир амалдорлари томонидан оломон қилиниб, ур-калтак қилинади. Натижада ўртоқ БЕҲБУДИЙ ваҳшийларча ўлдирилади».[1]

Бош сиёсий бошқарма вилоят бўлими тергов бўлими бошлиғи Епифановнинг ушбу сўзларини мушоҳада қилиб кўрайлик.

Амир Саид Олимхон 1920 йилнинг 2 сентябрида тахтдан ағдарилган ва, Епифанов таъкидлаганидек, тез орада Қаршига етиб келган. Тоғайбек қасрида амирга ишончли деб ҳисобланган кўзга кўринган амалдорлар тўпланган. Амир йиғилганларга ўзининг Шарқий Бухорода куч тўплаши, Қаршида эса шўроларга қарши курашни ташкил этиш фикрини билдирган. 10 сентябрдан эътиборан амир Саид Олимхон Сурхондарёда шўрога Қарши фаол курашни давом эттиради. Амир Қаршидан сентябр бошларида жўнаб кетгач, аксилинқилобий ташкилот тезкор фаолият бошлайди. Тўрт-беш кун давомида шаҳар ғалаён ичида қолади. “Ёш бухороликлар”ни, шўроларга майли бўлган кучларни маҳв қилиш учун Қаршига ён-атрофдаги қишлоқлардан кўнгиллилар ёпирилиб кела бошлайди. 1926 йилда олиб борилган тергов жараёнида аниқ бўлишича, Мамашо Дониёров (қоравулбеги), Хўжаназар Инатуллаев (мироҳўр) Қамаши ва Денов қишлоқларидан қўзғалончиларга ёрдам бериш учун 500 кишини олиб келганлар.

Қуролли қўзғалон бошида Қарши бегининг ноиби Оғолиқ Нуриддин хўжа, Шарофбой мироҳур Ҳабибуллаев, Муфти Насруллахўжа, Аҳрорбеклар турган. Қарши беги Тоғайбек амир билан ҳамроҳ бўлиб кетган. Амир Қаршида турган пайтда уни сафарда кимлар кузатиб бориши ҳам ҳал этилади. Узоқ йиллар унинг қўриқловчилари сардорлари бўлган Чорбоғ, Бойғунди қишлоғилик ака-ука Муҳаммад Раҳимбек ва Абдурасулқулбеклар амир эътиборидаги кишилар эди. Абдурасулқулбек ва Бешкент қишлоғилик живачи мулла Тожиддин Салимовлар амир Саид Олимхон билан Мозори Шарифга қадар бирга борадилар. Бир неча вақт амир ҳузурида хизматда бўладилар.

Епифанов ҳарбий-сиёсий хизмат кишиси эди. У тергов бўлими бошлиқлигидан вилоят бош сиёсий бошқармаси бўлими бошлиғи ўринбосари даражасига кўтарилади. У ўзининг аксилинқилобий ташкилот раҳбарларини айблашга қаратилган маърузасида Маҳмудхўжа Беҳбудий фожеасини аксилинқилобчиларга қарши кучли бир далил сифатида келтириб ўтган. Бу жиноий ишни кўриш 1926 йилда бошланиб, бир-бир ярим йил давом этган. Гумон қилинган шахсларнинг ҳаммаси қаттиқ жазога мустаҳиқ этилган.

Тергов бўлими томонидан жиноий ишга ёзилган маъруза бугун тарихимизга қимматли тарихий далилни берди. Беҳбудий ҳазратлари ҳозирга қадар тахмин қилиб келинганидек, 1919 йилнинг мартида эмас, кейинроқ — 1920 йилнинг сентябри бошларида шаҳид қилинган экан. Қуролли қўзғалон, айрим маълумотларга кўра, 6 — 11 сентябрда бўлиб ўтган. Беҳбудий ўлимига шўро ва амирлик баббаравар жавобгардир. Амир Олимхон Беҳбудий ҳазратларини қатл қилишдан кўра гаровда ушлаб туришни афзал билган ва бунга сабаблар етарли эди. Бир томони унинг орқасида жадидлар ва шўро ҳукумати турибди, деб ўйлаган бўлса, иккинчи ёқдан Туркиянинг Беҳбудийни билиши ҳам эътибордан четда эмас эди. Амирлик шўроларга қарши курашда Туркия ёрдамига умид боғлаб келарди. Шу мулоҳазаларга кўра, Файзулла Хўжаевга нисбатан анча мулойим курашчи бўлган Беҳбудийдек тараққийпарвар кишини ўлдиришга амирлик шошилмаган. Агар шўро давлати Бухорога бостириб кирмаганида, даҳшатли қирғинни уюштирмаганда, амирлик емирилмас — Саид Олимхон тахтини ташлаб кетмас, Беҳбудийдек улуғ тараққийпарвар сиймо фожеаси ҳам юз бермаган бўлур эди.

Маҳмудхўжа Беҳбудий Шаҳрисабздан Қаршига келтирилганидан сўнг, баъзи ишораларга кўра «Кўҳна Чорсу» маҳалласидаги 21-уйда — Шариф Қозижон деган кишининг 9 хонали ҳовлисида тутқунликда яшаган. «Кўҳна Чорсу» маҳалласи Қарши қалъасининг кун чиқар тарафида бўлиб, Тутак дарвозага туташиб кетган. Шу жиҳатдан, «Зиндон яқинидаги подшолик чорбоғида ўлдирилди», деган гапда жон бор. Иккинчи иқтибосдаги Беҳбудийнинг «Қарши шаҳрида ўз олдига қўйган вазифаларни ўринлов ҳаракатида экан», деган жумла ҳам улуғ маърифатпарварнинг бу шаҳарда узоқ ушланиб қолганидан дарак беради. Васиятнома ҳам жуда чўзилиб кетган маҳбуслик кунларида ёзилган бўлиши мумкин. Иқтибосда Беҳбудий қатлининг Қарши волийси Нуриддин хўжа Оғоликқа боғланишини шундай тушуниш лозим бўлади: Нуриддин хўжа Оғолиқ Қарши беги Тоғайбекнинг ноиби бўлган. Қачонки, Тоғайбек амир Саид Олимхон билан бирга кетган экан, унинг ўрнида Оғолиқ қолади. Қуролли қўзғалон юз берганда у Қаршини идора қилиб турган эди. Қуролли қўзғалон бошида бевосита Шароф мироҳур Ҳабибуллаев, Муфти Насруллахўжа ва Аҳрорбеклар турган. Қўзғалон бостирилгандан кейин уларнинг ҳаммаси Афғонистонга қочиб кетган. Оғоликнинг Беҳбудий ўлдирилишида гумон қилиниши фақатгина унинг шаҳарни Тоғайбекдан кейин бошқариб турганлиги сабабли бўлса керак.

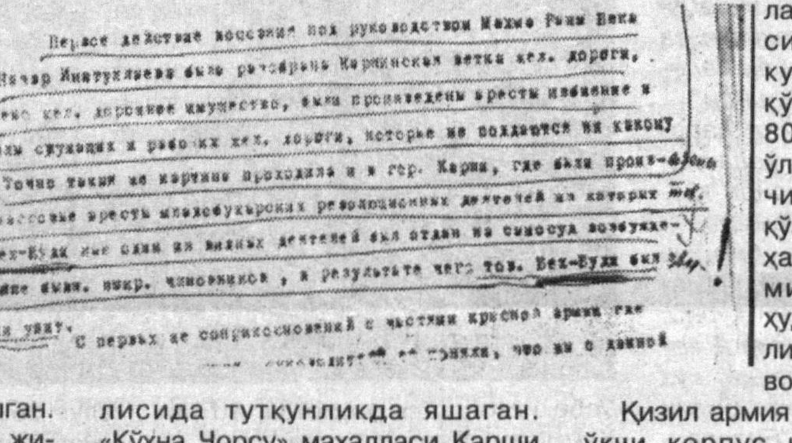

Шариф Қозижонга келадиган бўлсак, у жадидларга мойил киши бўлган. Шариф Қозижон билан шўро ҳукумати ўртасида алоқа олдиндан йўлга қўйилган, чоғи. Чунки, 1926 йилга келиб унинг ўша 9 хонали уйи вилоят судига ижарага берилган. Беҳбудийнинг ҳамроҳлари ҳам у билан бир вақтда қатлга етказилган. Епифанов қуролли қўзғалон чоғида 800 овруполик ўлдирилди, деган фикрни ҳам айтади. Бу далилда маҳобат бор. Бу вақтда Бухорода 6 минг, Карманада 1500, Қаршида 800 овруполиклар яшаган. Чамаси, Епифанов 5-6 кун давом этган қўзғалон чоғида 800 га яқин киши ўлдирилди, демоқчи бўлган. Чунки, қўзғалондан кейин ҳам Қаршида, темир йўлга яқин ҳудудда овруполиклар яшашда давом этганлар.

Қизил армия қисмларидан 13-ўқчи корпус қўзғалонни бир ҳафта мобайнида бостириб, ғалаёнчиларни деярли қириб ташлайди. Қўзғалончилар томонидан ўлдирилган “Ёш бухороликлар” раҳбарлари, амирликдан норози қаршиликларнинг майитлари асосан Эшони Шаҳид қабристонига дафн этилади. Қатл этилган овруполик темирйўлчилар жасади вокзал ғарбидаги рус мозоротига кўмилади.

Маҳмудхўжа Беҳбудий ва ҳамроҳларининг хоки ҳам Эшони Шаҳид мозоротига қўйилади. Айтишларича, Беҳбудий қабри Эшони Шаҳид мақбараси яқинида бўлган. Бир неча йил давомида унинг марқади эътиборда бўлиб келган. Лекин жадидларга — озодлик курашчиларига нисбатан 30-йиллар сўнгларига келиб шўролар муносабати ўзгаргач, Беҳбудий ҳам, қабри ҳам унутилади.

Аксилинқилобий ташкилотни маҳв этиш, унинг аъзолари ва раҳбарлари деб гумон этилган шахсларни қамашлар авж олган бир пайтда — 1926 йилда Қарши шаҳрига Беҳбудий номи берилади. Бу билан шўро салтанати фуқаролар наздида озодликпарвар, халқпарвар эканини намойиш этмоқчи бўлган. Беҳбудий номи 1926 — 1937 йиллар давомида унга мангу макон бўлган шаҳарга зеб бўлган эди.

Орадан ҳеч қанча вақт ўтмай, 1937 йилда шаҳарга берилган бу ном ўзгартирилди. Бу даврга келиб кучайган қизил салтанатга Ватан озодлиги ва озодлик курашчилари деган сўзлар ёқмай қолган эди. Беҳбудий ҳазратлари ҳам Ватанимиз озодлиги, тараққиётини истаган толмас курашчи эди. Унинг фожеаси ўша даврнинг миллат фожеаси эди.

Сўз ниҳоясида шундай умид билдиргим келади: вилоят архиви тарих учун битмас-туганмас хазина. Унинг ҳали ўрганилишга сазовар жилдларида жуда кўп жавобсиз қолиб келаётган муаммоларни ойдинлаштирадиган далиллар навбат кутиб турибди.

Поён РАВШАНОВ

[1] *Қашқадарё вилоят архиви. 172 жамғарма, 2 рўйхат, 20 иш, 1-2-бетлар.*

Пайшанба почтасидан

МУҲОКАМА

Баъзан кичик шаҳарчаларда ҳам ажойиб-ғаройиб воқеалар юз беради. Фақат, уларни кўриш, кузатиш керак...

Марказий кўчалардан бири. Шаҳарчани қоқ иккига бўлиб оқадиган анҳор аввалгидай тўлиб оқмаса-да, ҳарқалай кўзингни қувонтиради.

Кўча гавжум. Кун иссиқ. Вақт пешиндан оққан пайт. Кутилмаганда бир йигит анҳор устига қурилган кўприк устига чиқди-да, кийим-боши билан сувга сакрамоқчи бўлди. Эҳтимол у сувга сакрашни мутлақо ўйламаётгандир, аммо бу воқеани кузатиб турганларга шундай туюлди. Муҳокама бошланди.

— Қимдир уни хафа қилган...

— Ёш экан, бекорга жонига қасд қилмаса керак, бир гапи бор-ов...

— Эҳ бечора, ўн гулидан бир гули очилмай туриб-а...

Муҳокама айни авжига чиққанида йигит қаддини ростлади, тўйиб-тўйиб нафас олди ва... йўлакка сакраб тушиб, йўлида давом этди.

Яна муҳокама бошланди...

Ширин СОБУРОВА
Урганч шаҳри

ЯХШИ ДАМ — МЕҲНАТГА ҲАМДАМ

Наманган вилоятидаги “Чортоқ” сиҳатгоҳи айни кунларда дам олувчилар билан гавжум. Бу ерда мамлакатимизнинг турли бурчакларидан келган кишиларни кўриш мумкин. Бу ерда маданият, маънавият мавзуларида турли хил учрашувлар мунтазам ўтказилаётгани дам олувчиларни хушнуд этмоқда.

Куни кеча сиҳатгоҳда таниқли ҳофиз, Ўзбекистон халқ артисти Аҳмаджон Шукуров ижросида ажойиб концерт бўлди. Шоир ва драматург Ҳайдар Муҳаммад сиҳатгоҳ кутубхонасига ўзининг янги китобларини совға қилди.

Вазира АҲМЕДОВА,
дам олувчи

Тошкент шаҳар Бектемир туман ҳокимиятида рўйхатга олинган “NODIR XOLIS SERVIS” МЧЖ (ИНН 300588573, ОКПО 22016272)
ТУГАТИЛАДИ.
Аризалар эълон чиққан кундан бошлаб бир ой давомида қуйидаги манзилда қабул қилинади: Тошкент шаҳри, Нурафшон кўчаси, 11-уй.

Чилонзор туманида жойлашган “PLATINUM ALIKOM BIZNESS” МЧЖ
ТУГАТИЛАДИ.
Аризалар бир ой давомида 709-33-29 телефони орқали қабул қилинади.

МУАССИСЛАР: ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ МАДАНИЯТ ВА СПОРТ ИШЛАРИ ВАЗИРЛИГИ, ЎЗБЕКИСТОН ЁЗУВЧИЛАР УЮШМАСИ
* * *
НОШИР: “ШАРҚ” НАШРИЁТ-МАТБАА АКЦИЯДОРЛИК КОМПАНИЯСИ
ҲОМИЙ: “МАТБУОТ ТАРҚАТУВЧИ” АКЦИЯДОРЛИК КОМПАНИЯСИ

O‘zbekiston adabiyoti va san’ati

Манзилимиз: Тошкент — 700083, Матбуотчилар кўчаси, 32
Қабулхона — 233-52-91
Котибият — 233-81-52
Электрон манзилимиз: uzasziyoli@list.ru
Танқид ва адабиётшунослик бўлими: 236-56-50
Санъат бўлими: 236-56-48
Ижтимоий ҳаёт бўлими: 236-58-55
Назм ва наср бўлими: 233-81-52

Бош муҳаррир Аҳмаджон МЕЛИБОЕВ

Таҳририятга келган қўлёзмалар таҳлил этилмайди ва муаллифларга қайтарилмайди. Муаллифлар фикри таҳририят нуқтаи назаридан фарқланиши мумкин.
Навбатчи — Иқбол ҚЎШШАЕВА
Саҳифаловчи — Байрамали МУҚИМОВ

«Шарқ» нашриёт-матбаа акциядорлик компанияси босмахонаси.
Босишга топшириш вақти — 20.00. Босишга топширилди — 21.50.

Газета Ўзбекистон Матбуот ва ахборот агентлигида 0283-рақам билан рўйхатга олинган. А — 4084. Буюртма Г — 748. Ҳажми — 5 босма табоқ. Нашр кўрсаткичи — 222. Ташкилотлар учун — 223. 1 2 3 4 6 7 8

ЖУМА КУНЛАРИ ЧИҚАДИ. СОТУВДА НАРХИ ЭРКИН